

# NAŠE PLANINE

GLASILO PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA II.

1950

BR. 10-11

S. Vilenjak:

## *Iz prošlosti Medvednice*

Zagrebačko gorje povrh Zagreba izdanak je Alpa, a u pradavno doba bilo je povezano s njima preko Samoborskog gorja. No u vrijeme otapanja ledenjaka u Sloveniji navalile su orišaške bujice prema jugu i probile gorski lanac od Zaprešića do Samobora napravivši put za rijeku Savu.

Najveća planina ovoga gorja zove se Medvednica sa najvišim vrhom Sjemenom (1035 m), nazvana tako po brojnim medvjedima, od kojih je pronađeno mnogo kostiju u špiljama. U novije vrijeme uvriježio se za naziv Medvednica loš i knjiški naziv Zagrebačka Gora, što treba izbjegavati, da se sačuva izvorno i lijepo narodno ime.

Čitavo Zagrebačko gorje zaprema površinu od 720 km<sup>2</sup>, te se prostire u duljinu od 42 km od jugozapada prema sjeveroistoku i to od lijeve obale rijeke Krapine kod Zaprešića sve do rijeke Lonje. Na zapadu i sjeveru omeđuje ga Krapina, na sjeveroistoku potok Bedenica, koji utječe u Lonju, na istoku Lonja, a na jugu i jugoistoku rijeka Sava. Najviši vrhunci na tome gorju jesu: Sljeme (1035 m), Veliki Plazur (869 m), na kojem se nalazi Sv. Jakob, Malo Sljeme (973 m), Kozji Hrbat (1023 m) i Lipa (409 m). Južna strana je puno valovitija i razgranatija od sjeverne. Na našoj Medvednici ima i krške formacije, koju obilježavaju ponornice, ponikve i špilje od kojih je najveća Veternica pod Gavicom, špilja Đurenšćak kod Bizeka, Šupljasta pećina u Bačunu, u kojoj je pronađeno starinskog oružja, te novouređena špilja Medvednica. Jedna špilja postoji i na Lipi, a poznate su i Vučje jame, koje se spominju i u Šenoinom romanu »Zlatarevo zlato« kao strašno i opasno mjesto.

Naša omiljela Medvednica, čija je južna strana danas sastavni dio zagrebačkog područja, imala je burnu i zanimljivu povijest tokom milijuna i stotina tisuća godina, kada se je Hrvatskom, Madžarskom i Rumunjskom prostiralo golemo more, iz kojega su virili kao otoci vrhovi Medvednice, Ivančice, Kalnika i drugih naših planina. Da se je ovuda prostiralo more imademo vrlo mnogo dokaza nađenih u samoj zemlji u obliku okamenjenih pužića i školjka, koji su živjeli



Sljeme

Foto: E. Rakoš

u moru. Ove životinjice s kućicama od mineralnih tvorevina taložile su se iza uginača na morskom dnu punom mulja i pijeska, gdje su se okamenile i sačuvali svoj potpuni oblik. Ostaci ovih okamina nađeni su u vrlo velikom broju kod izletišta Okrugljak na Mihaljevcu i drugdje, a i danas nalazimo ih kod radova na tramvajskoj pruzi Mihaljevac—Gračani u dubokim usjecima brežuljaka koji su sastavljeni od finog morskog pijeska. Taloženjem ovih kućica stvarao se šupljikav kamen, svima poznati pješčenjak, kojega ima naročito u Vrapču, i koji vrlo dobro služi u graditeljstvu.

Nestankom mora zaostale su velike bare pune slane vode, pa kad se je ova isparila ostala je na zemlji sol, koje i danas ima u području Medvednice, a to nam svjedoči mjesto Slanovec kod Pionirskog grada, Slani potok kraj Gornje Stubice i t. d.

Postanje je Medvednice vulkanskog karaktera, te je naučno dokazano da su eruptivne provale bile dvojake: kod jednih prodirala je žitka magma iz Zemljine utrobe kroz napukline Medvednice prema površini i ostala među stijenama, jer nije mogla izbiti na površinu. U drugim pak slučajevima provale izbila je magma na površinu i prelaziла u kruto stanje i tako su postale čvrste stijene naročito na sjevernoj strani iznad Stubičkih Toplica.

U pradavno doba dolazilo je na Medvednici i do vulkanskih provala, pa se je lava, razlivši se, kasnije stvrdnula u čvrsto kamenje, u geologiji poznato pod imenom diabaz, naročito od Gornje Bistre do Stubičkih Toplica. Jezgra Medvednice izgrađena je od zelenog škriljevca, koji se lako prepoznaće po svojoj zelenoj boji, nastaloj od zelenih rudača, a služio je pračovjeku kao izvrsno gradivo za oruđe i oružje.

Medvednica obiluje i drugim rudačama, kao na pr. olovom, cinkom, arsenom i srebrom, kojih ima naročito oko Sv. Jakoba. Ispod Dačkog doma nalaze se i danas ostaci rudnika iz kojih su Zrinski kopali rudaču, koja im je, uz ostalo, služila i za kovanje hrvatskog državnog novca. Po čitavoj Medvednici nalazile su se talionice željezne rudače, kako nam svjedoče kronike iz 17. v. Kovači su izradivali izvrsne sjekire, kosire, srpove, kose i ostalo oruđe, koje je bilo na glasu. Pod Sv. Jakobom kopao se olovni sjajnik iz kojega se dobivalo srebro, pa je 1 tona rudače davala 485 gr. srebra. U novije vrijeme kopao je Francuz Hinko Carion, vlasnik Bistre, željeznu rudu, tutijevac i oovo, te je u tu svrhu za 30.000 forinti izgradio put od Bistre do Sljemena, no poduzeće se nije isplatilo, pa je ovaj poduzetni Francuz posvema propao. U blizini Sv. Jakoba otkrio je magnezit naš poznati prirodoslovac Lj. Vukotinović.

Iz raspuklina nastalih potresima i erupcijama izbijala su topla i mineralna vrela, pa okolica Zagreba obiluje s toplim izvorima, a najpoznatiji su Sutinsko u Podsusedu, Topličica u Gornjem Stenjevcu, sumporno vrelo nedaleko Markuševca, toplo vrelo kod Čučerja, Topličica, potok između Šestina i Gračana, toplo i sumporno vrelo kod Sv. Ivana Zeline, toplo vrelo kod sela Jablanovca, te poznate Stubičke Toplice, u kojima je toplina vode 58,7° C.

Raslinstvo Medvednice i okolice bilo je u pradobu neobično bujno. Prašume su obilovalе tropskim drvećem, koje je potpuno izumrlo, a da je postojalo svjedoče nam brojne okamine. Upravo ne možemo

vjerovati da su tu uspijevale smokve, masline, paome, lovorike i ostale južnjačke biljke. Naročito je mnogo okamina pradavnog bilja pronađeno na brdu Goljak kod Podsuseda, među kojima su se odlikovali orijaški mamutovci, koji danas rastu u Americi u starosti od nekoliko tisuća godina.

U ovako bujnim tropskim prašumama uspijevale su i goleme životinje, koje su tu nalazile bogatu biljnu hranu razvivši se do upravo orijaških razmjera, kako nam to dokazuju brojne iskopine.



Dom Planinarskog društva Zagreb

Foto: E. Rakoš

U morskom pijesku nađen je kostur golemog kita, te kosti dupina. Kod gradnje nekadanjeg Helios kina, današnjeg Malog kazališta u Zagrebu u Frankopanskoj ulici, pronađena je lopatica orijaškog mamuta (praslonia), koji je bio dug preko 10 metara, a visok 5–6 metara.

Isto tako nađeni su ostaci golemog nosoroga kod Marije Gorice kraj Zagreba. Još je do nedavna u prašumama Turopolja živjelo pragovedo tur (od lat. riječi *taurus* = bik), po kojemu je čitavo to područje dobilo ime.

U mnogim špiljama nađene su kosti golemyih špiljskih medvjeda, a osim njih bilo je i drugih grabežljivaca kao na pr. risova, po kojima se nazvala planina Risje, zatim divljih mačaka i vukova, koji





su se još 1882. godine pojavljivali u samome Zagrebu, pritisnuti ljutom zimom i glađu. Pred pedesetak godina nalazili su se na Kožjem Hrptu posljednji primjerici kozoroga, po kojemu je ova planina i nazvana.

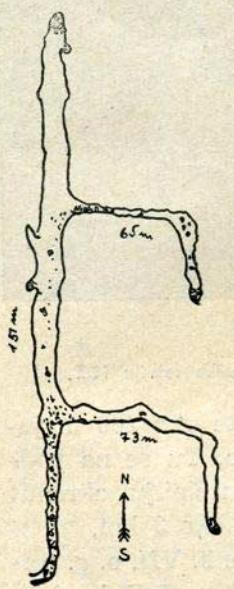
Tokom milijuna godina Medvednica je promijenila svoju vanjstinu, bilinštvo i životinje i danas je ona, sa svojim brojnim planinarskim putovima i planinarskim domovima, važno izletište i odmarašte radnog naroda grada i sela.

V. Redenšek:

## *Nova špilja „Vrelo“ kod Fužina*

Pretežni dio naše zemlje sačinjavaju gore, koje se uglavnom sastoje od vapnenca, a samo su sjeverni dijelovi sastavljeni većinom od tvrdog i kristaliničnog kamenja, te pješčenika. Ovo vapnenasto gorje poznamo pod imenom krš. Krš je podložan djelovanju i nutarnjih i vanjskih sila, pa uslijed toga dolazi do velikog bogatstva formi, čemu je mnogo doprinijela glacijalna invazija u diluviju, kad je veći dio Evrope stajao pod debelim pokrovom leda. Pored svojih naročitih vanjskih oblika, krš krije u sebi mnogo podzemnih tvorevina, od ponornica voda, bezdanica, pa do špilja ili pećina. U Hrvatskoj je pobilježeno nešto preko 700 špilja i ponora, ali to je tek jedan dio onih špilja koje valja još pronaći. Međutim tome se ne moramo čuditi, kad znamo, da se je istraživanjem špilja do sada bavilo malo ljudi. Osim toga špilje treba tek pronaći, a i ne nalaze se one uvek na lako pristupačnim mjestima; njihovi su otvori često vrlo maleni, zarašteni šikarom ili su zarušeni, dakle gotovo neprimjetni. Najviše špilja otkrili su nam pastiri, lugari i lovci, a mnoge su otkrivene slučajno prigodom gradnje cesta, tunela, željeznica, pa u rudokopima, kamenolomima i t. d. Takav je slučaj kod najnovije špilje »Vrelo« kod Fužina.

Špilje se prvenstveno stvaraju u vapnenastom gorju krša. Krške se pojave u Gorskem Kotaru nisu razvile u potpunosti, ali su na nekim mjestima potpuno vidljive. Samo u okolici Skrada, Delnice



Tlocrt špilje

i Lokava zabilježeno je oko 56 špilja i ponora, a u okolici Fužina 4 ponora i 3 špilje.

Špilja »Vrelo« nalazi se sjeverno od mjesta Fužine. Put vodi najprije prema sjeveru, a onda zavija prema sjeverozapadu. Veliki luk ceste može se skratiti priječacem, te ponovno izbiti na cestu preko potoka Ličanke, na zapadnom podnožju Mačkvice. Cestom se nastavlja sve do drugog kamenoloma, zapadno od Visibabe, a nešto



Ulaz u špilju »Vrelo«

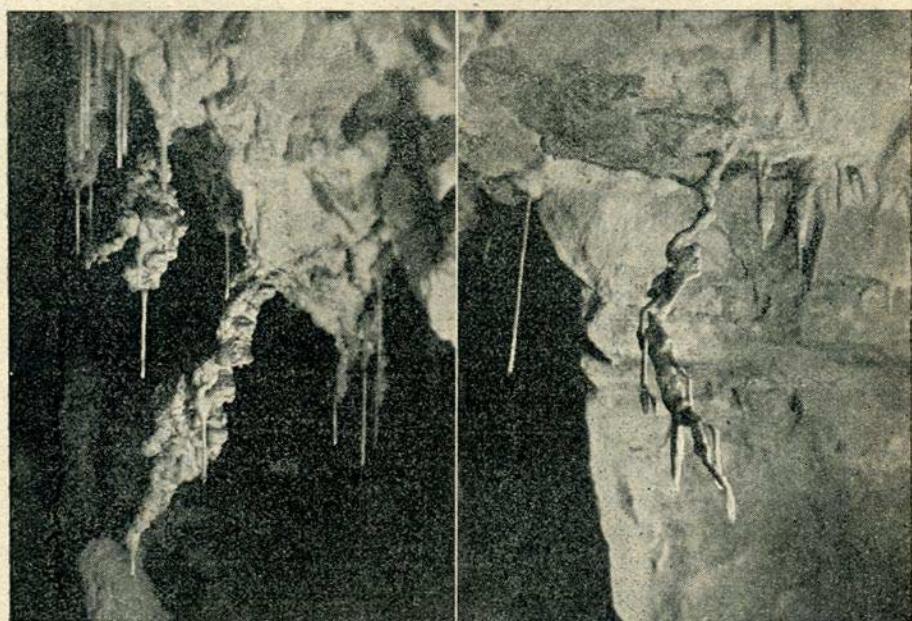
Foto: Speleološka sekcija PDŽ

sjevernije od sliva potoka Lepenice i Kostajnice, te oko 200 m južnije od izvora Ličanke pod brdom Malo Rogozno. Tu se na podnožju kamenoloma nalazi na visini od 725 m ulaz u špilju, okrenut prema zapadu. Udaljenost od stanice Fužine iznosi oko 3 km.

Ova je špilja otkrivena tek nedavno. Naime dne 8. VII. o. g. prigodom miniranja kamena u ovom kamenolomu, koje vrši Hidroelektra, najednom se pojavila podzemna šupljina većih dimenzija. Uprava poduzeća odmah je otvor privremeno zatvorila, a slučaj prijavila Geološkom zavodu u Zagrebu, dok je narodni poslanik Brnčić obavijestio i Planinarski savez Hrvatske u Zagrebu. Budući da se u taj čas ravnatelj Geološkog zavoda, prof. Poljak, nalazio izvan Zagreba

na službenom putovanju, Planinarski je savez izaslao u Fužine članove Speleološke sekcije Planinarskog društva »Željezničar« sa zadatkom, da istraži šipiju i podnese svoj izvještaj.

Ekipa Speleološke sekcije ustanovila je slijedeće: Na otkrivenoj stijeni kamenoloma od jurskog litavca lijepo se vide slojevi kamena, koji teku u smjeru S—N, dok se na samoj površini nalaze tanke naslage dolomita. Ulaz u šipiju leži na razini ceste i jednom stepenicom od  $\frac{1}{2}$  m silazi se u početni hodnik, koji je kroz nekih 20 m



Deformirani stalaktiti uslijed strujanja uzduha

Foto: Speleološka sekcija PDŽ

nizak od 0,70—1,40 m, pa se valja dobrano sagnuti. Širina tog dijela iznosi 1,50—3 m. Tlo je puno ilovače i kamenog kršlja. Kasnije se hodnik proširuje na 3—4 m. Šipija se sastoji od jednog glavnog hodnika, koji teče u smjeru S—N, dakle u pravcu pružanja slojeva. U početku ima malo siga, ali se dalje sve više javljaju.

Već kod 45. m glavnog hodnika odvaja se nadesno, prema O jedan sporedni hodnik, koji je dug 73 m, a od sredine zavija na S. I taj hodnik pun je nanosa od ilovine. Širok je 4—6 m, a visok 3—4 m. Imade dosta stalaktita i stalagmita. Tako ima jedan oširoki stup od sige u obliku medvjeda, koji se propeo uvis. Do njega visi lijepi stalaktit u obliku buzdovana, te jedan široki stup, koji tek što

se nije sastavio sa češljastim zubima stalaktita i stalagmita. Završetak hodnika zarušen je kamenjem, na kojem se iznova stvaraju sigaste tvorevine.

Glavni hodnik vodi dalje u početnom smjeru, t. j. S—N, ali kroz čitav hodnik prevladava nanos ilovine, mjestimice debeo i do 2 m. Imade nekoliko lijepih stalagmita i stupova dok sa stropa vise brojni stalaktiti. No ti stalaktiti su naročitog gomoljastog oblika, malo ima čistih i kristaliziranih, te su više amorfognog izgleda, mutni od pri-mesine ilovače i terra rossa-e. Unatoč tome, te su sigaste tvorevine vrlo interesantne zbog svojih upravo bizarnih oblika. S lijeve strane ima jedan bazen, dubok oko 1,50 m u koji uvire voda iz jedne pro-dužne raspukline, visoke oko 3 m. Voda pak dolazi iz jedne druge špiljice, koja je otkrivena kod gradnje tunela za dovod vode iz potoka Lokvarke, a udaljene nekih 200 m, kako je to kasnije ustanovio prof. Poljak. Ta je špiljica visoka oko 12 m, a dubina vode u njoj iznosi oko 6 m. Voda se u špiljici uglavnom sabire od raznih malih vrela.

Malo dalje od spomenutog bazena diže se uvis vrlo strm hodnik dug 11 m. Tlo i stijene su vlažne te bijele od sedre.

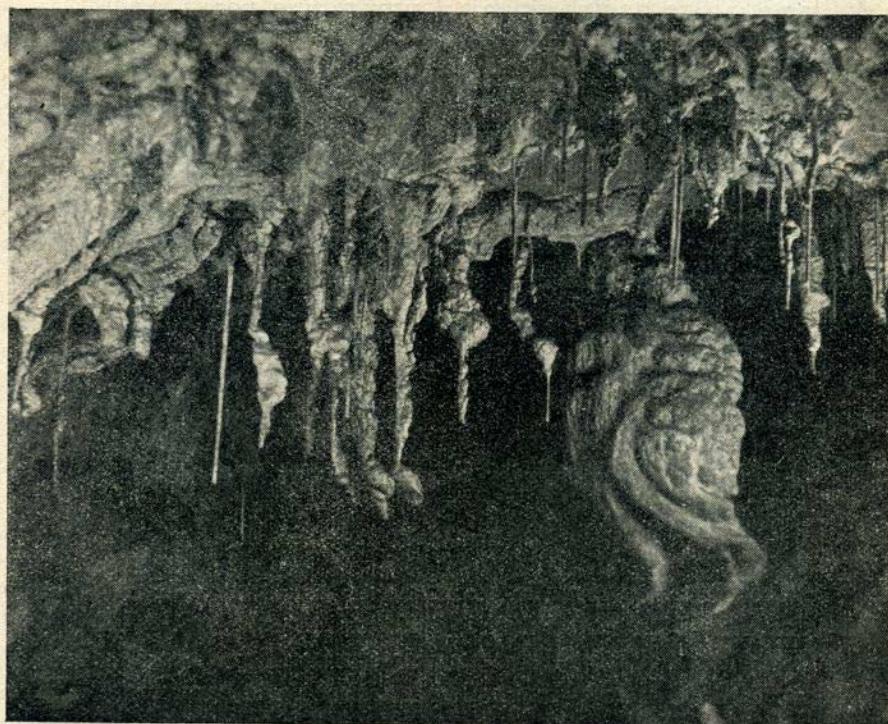
Na 100. m glavnog hodnika opet se nadesno odvaja drugi spo-redni hodnik, dug 67 m, a u smjeru O, pa i on na polovici zavija na S. Taj hodnik je uži i niži, tako da se mjestimice valja sagibati. No zato je bogat ukrasima, zapravo najbogatiji u čitavoj špilji. U sredini gdje zavija na jug ima 4 lijepa stalagmita. Od bizarnih ukrasa valja spomenuti »letećeg Holandeza«, koji je krasna tvore-vina duga oko 50 cm. Od brojnih stalagmita jedan je ravan poput štapa i jednak debeo na podini kao i na vrhu, dok su obično sta-lagmiti na podini deblji. Tlo je puno breče, dok mnoge kamenice više ne rade. Osim toga se susreće mnogo crnih siga, na izgled očađenih. Ta crna prevlaka potiče od pelagozita, koji se javlja tamo, gdje ima dolomita. Ako se pelagozit kristalizira na sigama, onda se površina svjetluca, kao da je posuta crnim dijamantom. Takav je slučaj u špilji Vodarici u Grabovim dolinama na Velebitu.

Prema sigastim tvorevinama sigurno se zaključuje, da je ovaj hodnik najstariji u špilji, a sve ukrase i samu špilju izradila je voda.

Glavni hodnik vodi dalje do 151 m, gdje i završava. U blizini završetka zdesne strane ima dubok bazen bistre i hladne vode, ali se dubina mogla izmjeriti samo do 4 m, jer se unutra survalo veliko kamenje. No vidi se, da se bazen proteže dalje ispod stijene. Završetak glavnog hodnika također je zarušen survanim kamenjem sa stropa. Međutim se opaža, da se špilja mora dalje protezati, jer uz lijevu stijenu šupljina vodi dalje, a veliki blokovi kamenja nisu

je mogli do kraja zatrpati. No urušavanje moglo bi se i dalje nastaviti, pak bi onda u tom slučaju izvana nastala vrtača. Naime tavan iznad špilje relativno je tanak, u svemu 25—35 m, a kroz tako tanku slojevitost atmosferske vode brzo protječe i pojačavaju razaranje vapnenca kako erozijom, tako i korozijom.

Budući da je špiljom protjecalo mnogo vode, što se vidi po debelim nanosima ilovače, a tragovi vode zapažaju se po stijenama



Špilja Vrelo — »Leteći Holandez«

Foto: Speleološka sekcija PDŽ

pa čak i na stalaktitima, nijesu se zbog toga mogli stvarati veliki oblici siga, jer u prostoru zasićenom vodenim parama ishlapljivanje je slabo, pa prema tome i teško stvaranje siga. Unatoč toga u špilji je morala postojati neka slabija ventilacija kroz kamene slojeve i rasprukline na dnu špilje, pa se ta strujanja očituju na deformiranim oblicima nekih stalaktita.

Još prije nego što se počeo lomiti kamen u kamenolomu, opažalo se za jačih kiša, da podno brda izlazi voda, koja se je slijevala preko druma u suprotnu dolinu, u mali potočić, što ga tvori jedan

krak izvora potoka Ličanke. Danas si je voda našla drugi novi puť, pa se slijeva u potoći ispod same ceste.

Cjelokupna dužina špilje iznosi 299 m. Temperatura u prednjem dijelu glavnog hodnika iznosila je na dan 24. VII. 8° C, dok je vanjska temperatura istoga dana bila 30° C.

Poput većine naših špilja i *Vrelo* ima svoju podzemnu faunu, pa je već kod prvog pregleda nađeno špiljskih kornjaša, stonoga, pauka, babura, dvokrilaca, beskrilaca, te jedan leptir, koji ne živi u špiljama, ali se unutra sklanja i prezimljuje poput šišmiša.

Špilja *Vrelo* bit će svakako od velike turističke vrijednosti za same Fužine, jer je u blizini samoga mjesta. Imat će i veliko umjetno jezero, koje se sada gradi, a uz relativno malo troškova moći će se špilja uređiti i osvijetliti. Uprava Hidroelektre privremeno je zatvorila špilju, jer je opaženo, da razni »lubitelji« prirodnih ljepota za uspomenu lome ukrase. Kad bi se ovako nastavilo, špilja bi do skora opustjela, a to se mora svakako spriječiti, jer postoji i zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijekosti od 19. X. 1949. godine.

*Milan Butorac:*

## *Osvajanje Himalaja*

(Nastavak)

Uskoro su na ogromnim visinama nikli logori — na istočnom ledenjaku Rongbuka logor br. 1 (6000 m), 4 sata puta udaljen od njega logor br. 2 (6275 m) na podnožju vrha Sjevernog logor br. 3 (6290 m). Sjekući u ledu stepenište i prebacujući konopce, 18. maja Mallory i Somervell probili su se do logora br. 4 na Sjevernom Piku (North Peak 7050 m). Odatle je ekspedicija pošla na juriš Everesta. Kretali su se danju, a noći su provodili u šatorima podignutim kao lastavičina gnijezda na malenim, nesigurnim i opasnim izbočinama strmih padina skoro okomite površine. Na visini 7767 m osnovali su logor br. 5.

Morshead sa smrznutim udovima uskoro je bio izbačen iz stroja. Moralo se utvrditi režim kretanja: 25 minuta uspona, 4 minute odmora. Tako su dostigli visinu od 8267 m.

Opasnost tame koja je nadolazila primorala je alpiniste da se spuste u donje logore. Mallory je poveo dolje od žeđi iznemoglu grupu. Na putu su alpinisti vezani međusobno užetom poskliznuli i oborili jedan drugoga. Slučajno, uz pomoć cepina zadržao ih je Mal-

Mallory u zadnji čas nadčovječnim naporom. Tako su bili spašeni Norton, Somervell i Morshead da se ne survaju u provaliju.

25. maja Geoffrey i Finch sa Hindusom Težbirom i 9 nosača dostigli su visinu od 8140 m (logor br. 6). Oni su na tome mjestu



Egzotični cvijet na obroncima Himalaja

dva dana bili zarobljenici nevremena koje im je pregradilo pristup vrhu i presjeklo put povratku. Neprekidna uporaba aparata za dišanje iscrpljivala je njihovu snagu ali su oni ipak doprli do visine od 8357 m. Mallory, Somervell i Crawford počekavši u donjim šatorima dok je minula silna mećava, 3. juna sa 14 nosača posljednji put kreću na juriš nepobjedivog vrha. Ali između 4. i 5. logora

sustiže ih lavina. Grupu nosača jednostavno je pomela sa ledene gromade. Neki su bili otkopani i spašeni, a sedmorica su poginula u ledenoj pukotini.

Mallory i njegovi drugovi u momentu kada je naletjela lavina nalazili su se nešto postrance i to ih je spasilo od propasti.

Vrhunac najviše planine svijeta ostao je nepobijeđen.

Godine 1924. Norton organizira treću ekspediciju. S njim polaze Mallory, Somervell, Geoffrey, geolog Odell, saperni inženjer Hazard, Irvin, Morshead, Beetham, Shebbeare i Hingston. Vrijeme međutim nije pogodovalo usponu.

30. aprila stacionirala je prva partija u logoru Rongbuka i već u trećem logoru iznenadio ih je silan vjetar i mećava. Morshead, Mallory i Somervell probili su novi put prema Sjevernom prijevoju. Mećave, lavine i silni vjetrovi potpuno su izmijenili topografiju ledenjaka, učinili duboke pukotine i provalije gdje ih prije dvije godine nije bilo. Da bi se one mimošle potrebno je bilo sa ogromnim strpljenjem i upornošću spuštati se u pukotine pomoću metalnih oslonaca napetih užeta i prebačenih stepeništa od konopca, i ponovno se uspinjati po skoro vertikalnim strminama leda. U jednu od takvih pukotina, izdajnički maskiranu zaprašenim snijegom, pao je Mallory. Zadržavši se nad provaljom na svojoj alpinskoj sjekirici on je visio nad provaljom iznemogao od napora u očekivanju pomoći drugova.

Označenim i probijenim putem sa 12 nosača i teretom otišli su naprijed Somervell i Hazard. Na velikoj visini grupu je zahvatila mećava. Četvorica nosača nisu se mogli spustiti dolje. Mallory, Norton i Somervell sa velikim, nadčovječnim naporima i opasnošću život, spustili su ih užetima.

Ljudi su se povukli na Rongbuk i poslije kraćeg odmora rješili su da jurišaju na Everest po dvojica, uz pratnju nosača i pratilaca — tuzemaca.

Drugi par sa najpodnošljivijom grupom nosača bez aparata za disanje bili su Norton i Somervell.

Oni su brzo dostigli visinu od 7620 m, ali su skoro čitav dan izgubili na to da Everestu oduzmu još 550 m. Alpinisti su dokazali da se na visinu od 8200 m može uspeti čovjek sa teretom i bez pribora za disanje provesti na njoj »visinsku noć«.

Norton i Somervell pošli su na juriš u dvoje. Na visini 8390 m Somervella je počeo gušiti nesavladivi kašalj. Nortona je počela tresti groznica — obrisi predmeta su počeli da se udvajaju, od napora i bljeska snijega izdavale su ga oči.

4. juna alpinisti su doprli do osnovice piramidalnog vrha. Išli su po 13 koračaja, pa se odmarali jednu minutu. Somervell je iznemogao i zaostao. Norton je pošao naprijed sam. Uskoro je dostigao visinu od 8578 m. Vid je počeo naglo da mu postaje slabiji. Posljednji put, spuštajući se sa ogromne visine, u njegovu pogledu koji se gasio za uvijek, ocrtala se grandiozna ljepota divovskih vrhova, divovska snaga moćnih safirnih ledenjaka, veličina bezbroj-



Kančendžunga

nih morena, neshvatljiva ljepota azurno-ljubičastog neba . . . U donje logore spuštali su ga drugovi mrtvog. Norton je oslijepio od snježnog bljeska i utjecaja zračenja u uslovima razređene planinske atmosfere.

Kao treći par 6. juna pošli su posljednji put na juriš Everesta Mallory i Irvin. Koristeći odlično vrijeme oni su brzo minuli peti i šesti logor i sa smjelošću koja je iznenadila promatrače sa donjih logora forsirali stjenovite terase. Njihov uspon pratio je Odell pratеći im svaki korak sa naučnim ciljem.

Uskoro su Mallory i Irvin nestali u oblacima. Nekoliko puta, na prekide, sa visine od 7900 m kroz oblačine koje su se valjale u dubinu vidio ih je Odell. Oni su išli po ivici koše piramide u neposrednoj blizini vrha, na visini 8600—8700 m.

Neočekivano se vrijeme promijenilo: počeo je padati snijeg, di-  
gač se silan vjetar, a okolni vrhovi su izčezli u oblacima.

Do 11. juna drugovi u trećem logoru čekali su Mallorya i Irvinu.  
Oni se više nisu vratili...

Propast najboljih alpinista bila je očigledna.

Nisu pošli za rukom pokušaji da se dostigne vrh Everesta ni 1927. (Somervell), ni 1930. (Dyrenfurth), ni 1933. (Hugh Ruttledge). Ruttledgeu je poslo za rukom da postavi najviši logor na visini od 8225 m. U isto vrijeme, obmanuvši hindustanske i tibetske upravljake kao domorodac, prodro je u Tibet neki mladi Amerikanac Maurice Wilson. Uskoro se doznao da je on poduzeo nerazuman uspon na Everest sam samcat. 30. aprila, sa bijednom torbom kruha i slanine i sa fotoaparatom, pošao je Wilson sa Rongbuka. On je minuo logor br. 3, dostigao visinu od 6900 m i sigurno krenuo dalekome cilju koji ga je privlačio — Everestu. Više ga nikada nitko nije video. 1934. nekoliko desetaka metara ispod logora br. 3 našli su njegov leš...

3.—4. aprila iste godine engleski piloti Clydesdale i Mac Intyre na avionu sa hermetičkom kabinom, kompresornim sistemom i aparatrom za kisik obletjeli su Kindžindžing (8583 m) i u dva maha preletjeli nad Everestom — 30 i 80 metara nad njegovim divljim i gordim vrhom. Jednom im je čak pošlo za rukom da se spuste na planinskom platou Himalaja, kao na posebno od prirode za to pripremljenom aerodromu.

Za vrijeme uspona Clydesdale i Intyre u toku 40 minuta letjeli su na visini od 11.000 metara. U substratosferi nad Himalajama bila je temperatura —38° C.

Godine 1933. Oliver na čelu svoje ekspedicije dostigao je vrhunc Trisul (7133 m).

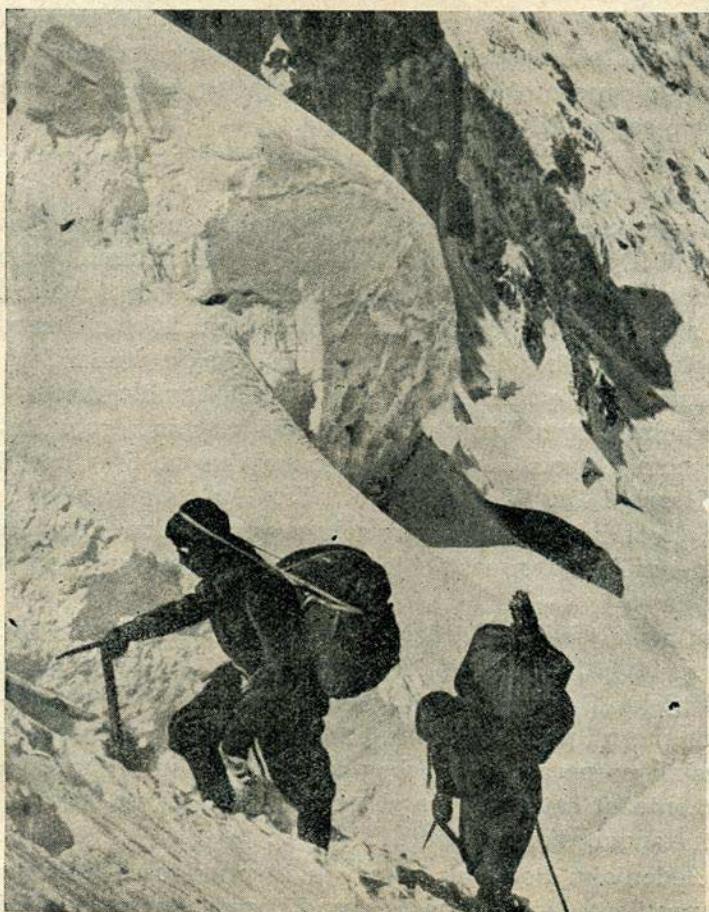
U aprilu 1934. Shipton i Tillman prodiru u ledenjake Nanda Devi. U isto vrijeme Smyth savladuje visinu 8300 m, ali do vrha Everesta nije mogao stići.

Iste godine u aprilu njemačka himalajska ekspedicija poduzela je smion pokušaj da osvoji vrhunac kašmirskih Himalaja — Nanga Parbat — »Planine užasa« visoke preko 8000 metara, u cilju proučavanja Nanga Parbata — masiva i sistema kašmirskih glečera, sa najboljim njemačkim alpinistima, na čelu sa Willy Merklom i sedmoricom ostalih članova uz pratnju najotpornijih nosača i sprovodnika »tigrova Himalaja« — Leva, Nima Toudupa, Angtseringa, Nima Dardže, Džihmaj Išeringa, Pasanga i dr.

2. maja alpinisti su krenuli iz Srinagara. 8. juna na pristupima Nanga Parbatu nikla su prva četiri logora. Ekspedicija je dostigla

vrhunac Rochiot-glečera na visini od 5800 m, ali je uspjeh bio pomračen naglom smrću od zapaljenja pluća Draxela.

Alpinisti se uspinju sve više i više podižući logore na visini od 6200 m (br. 5), 7000 m (br. 6), 7400 m (br. 7), 7600 m (br. 8). Neispravnost radioprijemnika lišila je od 25. juna ekspediciju veze sa vanjskim svijetom. To je dovelo ekspediciju do potresne tragedije.



Nosači u borbi sa ledom

Na Nanga-Parbat nailazio je snježni orkan. 7. jula, na visini od 7700 m prednju Merklovu grupu iznenadio je prvi orkan. Dva gornja logora bila su odnesena prema vrhuncu Nanga Parbata.

Istoga dana, kada se rješavao uspjeh ekspedicije alpinisti su bili prisiljeni na povlačenje. Ljudi su se smrzavali jedan za drugim. Vjetar je bacao sa plećiju nosača rezerve hrane, a zatim povlačio i

njih u nevidljiv bezdan. U kaosu »bijelog bjesnila« nije se moglo ni misliti da će podignu šatori. Skloništa nije bilo, a isto tako nici nade, da će se smiriti pobunjena stihija.

Schneider i Aschenbrenner sa tri nosača probijali su put k zemlji iz tih silnih visina. Wengenbach i Angtsering isli su u zalažnici. Na putu prema sedmom logoru pao je od iznemoglosti i poginuo Wieland. Blizu petog logora smrzla su se i zaspala vječnim snom tri najbolja sprovodnika od plemena Šerpa. 12. jula umro je Wengenbach. Ostatak ekspedicije na čelu sa hladnokrvnim Merklom dopro je do snježne pećine, ali do daljnog logora, ekspedicione baze, uspio se probiti samo Angtsering.

Merkli je bio odrezan od svijeta. Sa svojim bora-saidom, »velikim gospodinom«, ostala su tri pratioca-nosača.

16. jula, poslije 10-dnevnog gladovanja, u užasnim uslovima umrli su Willy Merkl iz Münchena i njegovi nesretni prijatelji iz Solokumba. Opsada Nanga Parbata, koja je stajala 6 najboljih njemačkih alpinista bila je odbijena. Po čitavom Tibetu i Hindustanu čuo se glas: »Obitavalište snijega nedostizno je smrtnicima«.

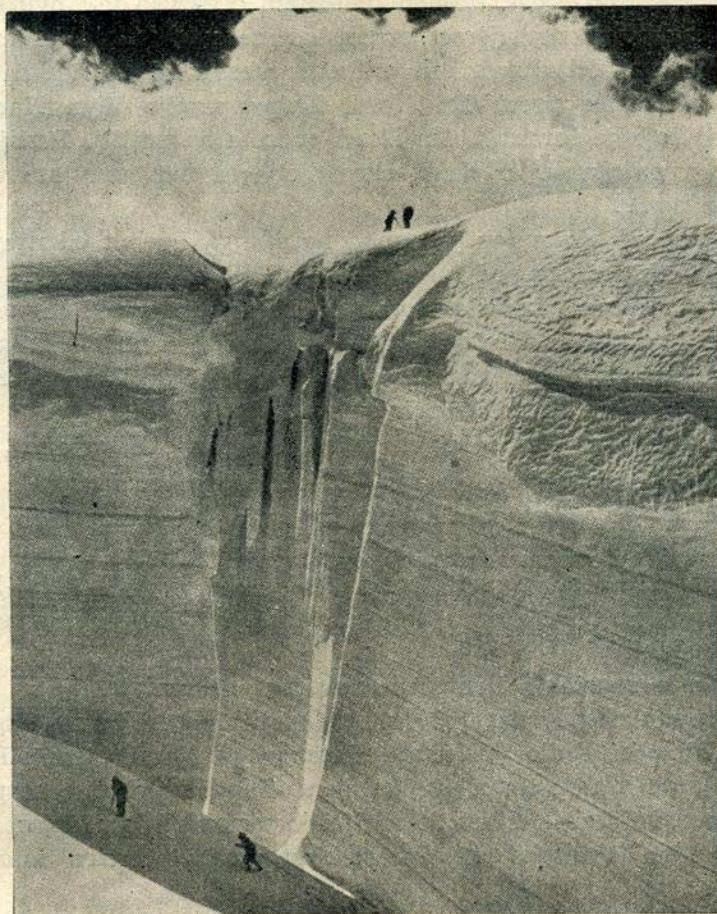
Godine 1936. polazi na Everest sedma himalajska ekspedicija sa odabranim britanskim alpinistima pod rukovodstvom Ruttledgea i odabranom ekipom alpinista među kojima su Smyth i Shipton, Wynn, Harris i Dr. Warren. Među njima su devetorica već jurisali Everest, život im je tjesno povezan sa problemima Himalaja, Alpa i istočno-afričkih planina. To je bila jedna od najbolje opremljenih ekspedicija.

Plan uspona bio je slijedeći: 30 nosača iz Dardžilinga, 30 iz Solokumba dostavljaju materijal, hranu, odijela i instrumente do Rongbuk-ledenjaka. Samo rezervna hrana bila je teška 25.000 kg — konzervirano meso i povrće. 3400 jaja,  $\frac{3}{4}$  tone šećera, čokolade, slatkiša, vitaminskih preparata, limunskog soka, ribljeg ulja i t. d. Tu su bili čvrsti montažni šatori, vreće za spavanje od gage, posebna obuća, alpinski štapovi, sjekire, užeta . . .

Na ledenjaku Rongbuk čekalo je 70 pratilaca Tibetanaca i glasovitih pratilaca iz plemena Šerpa. Učesnici su iz Dardžilinga do Rongbuka kretali polako, 20—30 km na dan, da priviknu organizam na visinsku sredinu i klimatski režim Himalaja.

Do visine od 7000 m krenulo je 7 ljudi. Od atle do vrhunca trebalo je da dopre 7 ljudi na čelu sa Shiptonom i Warrenom. Pune 2 godine vježbali su se ovi ljudi na Alpama. Ruttledge u 51. godini života nije mogao s njima, jer bi mu tragičan svršetak bio sasvim siguran. On je trebao teleskopom promatrati uspon, ako dopusti vrijeme. Na visini od 8490 m trebalo je podići posljednji visinski

logor br. 7, s tim da preostalih 392 m savladaju za 15 sati, od 6 sati ujutro, kada podu na juriš vrhunca, provedu na vrhuncu giganta  $\frac{1}{2}$  sata, za to vrijeme podignu od kamenja spomenik-piramidu i do nastupanja tame da se vrate u logor. U visinskom logoru, u slučaju tame, bila je planirana svjetlosna signalizacija. Pomoću specijalne



Na ledenjaku

radiostanice na Rongbuk-ledenjaku ekspedicija je podržavala neprekidnu vezu sa Dardžilingom i Kalkutom.

Ogromne naučne zadatke imala je da izvrši ekspedicija u oblasti geologije i ekologije (određivanje stepena utjecaja sredine visokih predjela Zemlje na ljudski organizam), kozmičke fizike (istraživanje kozmičkog zračenja, utvrđivanja stepena ionizacije, ultravioletne radijacije, mjerjenja zelenog dijela vidljivih zraka u uslovima vidljiv-

vosti noćnoga neba, proučavanja spektra elektromagnetskih valova na čitavoj dužini valova, proučavanje heliozračenja u oblasti infracrvenih zraka, prikupljanje podataka iz oblasti bioloških, fizičkih, aerooloških, meteoroloških pojava, proučavanje ledenjaka Everesta, koji imaju neproučene arktičke crte sledivanja i t. d.

Međutim, na žalost, tragični neuspjeh očekivao je i ovu ekspediciju. Strahovito nevrijeme, orkanska mećava, kakva je uništila Merklovu ekspediciju, zadržala je Ruttledgeovu na pristupima vrhu. Bilo je nemoguće preći Col Nord. Ekipa partie Wyn Harrisa i Shiptona, koja je forsirala Col Nord, morala se vratiti. Poslije privremenog povlačenja na bazu, ekspedicija se bez rezultata vratila u Dardžiling...

Iste godine obnovljen je pohod na Nanga Parbat od njemačke himalajske ekspedicije pod rukovodstvom Paula Bauera, Fritza Bechtolda i Dr. Wiensa. Ledena lavina na IV. logoru (6200 m) uništila je grupu Dr. Wiensa. Godine 1938. Paul Bauer sa novom ekspedicijom pokušava osvojiti Nanga Parbat. Na visini od 7300 m snježna oluja prekinula je uzaludne pokušaje...

Ekspedicija za ekspedicijom slijedi osvajanje Himalaja.

Francuska ekspedicija forsira 1936. Karakorum i uspinje se na Hidden Peak do visine od 7000 m. Do vrha (8.068 m) ostalo je još previše; oluja je primorala ekspediciju da se vратi.

Godine 1939. istočni vrh Nanda Devi (7494 m) u Garhwal-Himalajama uspješno osvaja prva poljska himalajska ekspedicija na čelu sa Karpinskim.

Rat nije zaustavio neumorno osvajanje Himalaja.

Švicarska ekspedicija 1939. g. u Garhwal-Himalajama uspješno osvaja Dunagiri sedlo (7065 m), Raataban (6156 m), Gauri-Parbat (6712 m), ali Čankhambu (7138 m) u Gangotrigrupi bezuspješno pokušava osvojiti; — lavina je spriječila uspon. U istu oblast vraća se 1947. nova švicarska alpinistička ekspedicija i forsira Satopanth (7075 m).

U Himalajama Sikkima Grob, Paidar i Schmaderer 1939. uspješno forsiraju Nepal-Peak (7180 m) i Tent-Peak (7363 m).

1944. O. R. Coohe i D. H. Macpherson pokušavaju osvojiti Čombu, ali ih spriječava snježna oluja.

Godine 1939. druga američka ekspedicija pokušava osvojiti K<sub>2</sub> (8620 m) u Karakorumu, gdje dopire do 7940 m (logor br. IX).

Iste g. 1939./1940. Shiptanova ekspedicija u Karakorumu za 15 mjeseci snima topografski 2000 kvadratnih milja planina, čime nastavlja ranije radove na simanju Karakoruma. 1943., 1945. i 1946. u Karakorumu radi ekspedicija Schomberga i Mainpricea, te uspje-

šno forsira izvjesne prijevoje i vrhove. Rakapoši (7790 m) u Karakorumu pokušava osvojiti i englesko-švicarska ekspedicija 1947. godine, ali bezuspješno.

Godine 1947. švicarska ekspedicija u Garhwalu uspješno forsira Kedarnath (6940 m), a 1949. Pyramid Peak (7132 m).

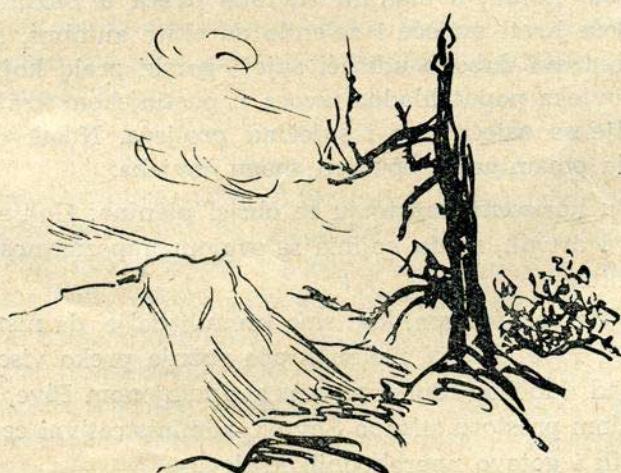
Vođa francuske ekspedicije u Himalaji ing. Maurice Herzog osvojio je, dne 3. lipnja 1950., sa Louisom Lachenalom vrh Anapurna visok 8078 metara. Ovaj se vrh nalazi u Nepal-Himalaji, a predstavlja najviši vrh na kojeg se do sada uspeo čovjek.

Junačko osvajanje Himalaja nastavlja se. Planina za planinom otkriva svoje tajne, nove stranice poznавanja najviših planina svijeta pune biblioteku herojskih podviga njihovog osvajanja.

Nove, nepoznate nam osvajače očekuju još neispisane stranice poznавanja Himalaja, među kojima su i one Mt. Everesta, neosvojene još, najviše planine svijeta.

Uz poznata imena alpinista u novije doba pojavljuju se i nepoznata nam imena junačkih gorštaka Tibeta, Hindustana, Kašmira, Nepala, Pakistana, koji rame uz rame sa poznatim istraživačima krče put u labirint planina, gdje fantastični, nedokučivi vrhovi, koje oni zajedno osvajaju jedan za drugim, stvarno dodiruju nebo. U herojskoj borbi za Himalaje ljudi postaju legendarni junaci koji pobjeđuju bogove »koji žive u Himalajama«.

Politički događaji koji se razvijaju filmskom brzinom oko Himalaja u perspektivi otkriti će nove neslućene mogućnosti otkrića i upoznavanja Himalaja, zemalja i naroda koji žive na njima i oko njih...



## *Od Durmitora do Drine*

Sunce je bilo tek obasjalo krovove kuća i zidine starog grada Nikšića kad smo krenuli prema Šavniku. Jutro bijaše bez ijednog oblačka na horizontu. Svi smo se veselili što nam je i ovaj dan obećavao da ćemo vidjeti za nas nove krajeve kršne i junačke Crne Gore. Nikšićko polje prelijevalo se u jutarnjim satima u nijansama zelenih i zlatnožutih boja kukuruza, dozrelog klasja i pokošenih livada. Svježina srpanjskog jutra ispunjavala je cijelu kotlinu i osjećala se svud okolo. Njive su oživjele; ljudi u većim i manjim grupama skupljaju plodove svoga rada. Mašemo im iz autobusa u znak pozdrava, a i oni nama veselo na isti način uzvraćaju pozdrave.

Na kraj polja cesta zaokreće i gubi se u šumi penjući se postepeno sve više i više. Još samo jedan zaokret, još jedan pogled i izgubit ćemo iz vida Nikšić i njegova kršna brda koja ga sa svih strana okružuju. Penjemo se vijugavom cestom šumovitim i kamenitim krajem. Postrance se vidi po koje stado ovaca s čobanom koji sjedi na kamenu i mirno svira u svoju frulu. Kazaljka aneroida pokazuje da smo se od Nikšića popeli preko 600 metara, sada smo na 1200 m, a nakon još jednog sata vožnje nadosmo se na visini od preko 1400 metara. Horizont je ovdje vrlo velik i neobično interesantan. Po visoravni, na kojoj smo se zaustavili radi kraćeg odmora i razgledanja, svud okolo se prostiru sočni planinski pašnjaci na ogromnim površinama. Valovita zaravan posuta planinskim cvijećem živopisnih boja izgleda kao veliki raskošni sag. Tu i tamo vidi se po koja stočarska koliba, katun, s manjim stadima ovaca u blizini. Neki od drugova odoše brati cvijeće i zelenilo da okite autobus, a drugi se ispružiše po travi duboko udišući svježi gorski zrak, koji krijeplji i osvježuje čovjeka poput hladna izvora u pustinjskom kraju. Iako je srpanj, ovdje se osjeća dah i svježina proljeća. Nikakve zapare i vrućine koja omamljuje i sputava snagu čovjeka.

Na rubu horizonta ocrtavaju se obrisi planina: Golije, Vojnika, Sinjajevine i drugih, među kojima se svojom impozantnošću osobito ističe Durmitor.

Vođe puta rekoše nam, kad smo krenuli dalje, da nismo daleko od Šavnika i Pive. Zbilja, nakon kraće vožnje preko visoravnji nadosmo se nad dubokom dolinom, zapravo kanjonom Pive, u kojem se je na malom prostoru stisnuo Šavnik, administrativni centar okolnih brdovitih i gotovo neprohodnih krajeva.

Po prostranstvu ovo je jedan od najvećih kotareva u Jugoslaviji, ali vjerojatno i najneprohodniji. Ovom kotaru pripadaju i sela velike visoravni između Tare i Pive, od kojih su neka udaljena dva do tri dana hoda po besputnom i kamenitom kraju.

Strane kanjona Pive tako su strme da se cesta ovuda s nekoliko serpentina spušta i diže. Poslije podne smo stigli na cilj — u malo mjesto Žabljak podno Durmitora. Nakon desetdnevног puta po Dalmaciji i Crnoј Gori odlučismo da se ovdje konačno odmaramo



Podno Durmitora — stočarska koliba

Foto: A. Blance

nekoliko dana, te da razgledamo okolne katune, kanjon Tare, Crno jezero i pripremimo se za penjanje na najviši vrh Durmitora, Bobotov Kuk, visok 2522 m.

\*

Kraj oko Durmitora zvan Drobnjaci i Jezera jedan je od naših najinteresantnijih krajeva za proučavanje kako postanka i razvoja oblika reljefa, tako i života i borbe naših gorštaka kroz stoljeća, utjecaja prirode na čovjeka i čovjeka na prirodu ove krajine.

Ogromni masiv Durmitora s nekoliko vrhova preko 2000 m ponosno se diže iz zatalasane zaravni. Vrhovi su mu gotovo uvijek u magli i oblacima, a snijeg se održi na osojnim stranama i kroz čitavo ljetno. Današnji oblik Durmitora i okolnih zaravnih rezultat je intenzivnog djelovanja nekoliko faktora, među kojima su osobito važni

leđenjaci. Postanak Durmitora i oko njih planina i zaravni u vezi je s velikim poremećajima u zemljinoj kori u novije geološko doba. Dok su jedni dijelovi kopna tonuli i spuštali se duž rasjednih pukotina kao što se dogodilo s jadranskom zavalom, skadarskom i metohijskom kotlinom, dotle su se drugi krajevi, među kojima i durmitorski, uzdižali, lomili se i borili. Razbijeni i poremećeni slojevi vapnenačkih i drugih stijena, mnoštvo raznovrsnih oblika reljefa najveći su dokazi jakе orogenetske aktivnosti. Moćne naslage vapnenca staložene na dnu mora prije više milijuna godina dospjеле su uslijed toga 2500 m iznad mora kao planinski grebeni i vrhovi. Pri tom su nastajale u zemljinoj kori i tektonske pukotine, po kojima su potekle neke rijeke.

Tragovi ledenjaka ovdje su svud vrlo vidljivi i izraziti. U ledeno doba zemljine prošlosti spuštali su se iz viših u niže dijelove ogromni ledeni jezici noseći sa sobom sitni i krupni materijal, pomoću kojeg su izdubili mnogo glacijalnih (ledenjačkih) dolina t. zv. cirkova. Mnogobrojna jezera u ovom kraju su također ledenjačkog porijekla. Nastala su na dnu cirkova. Takvo je Škrčko i Crno jezero i druga. Crno jezero je osobito lijepo i privlačno. Taloženjem vegetacije neka su jezera zatrpana i presušila. Na njihovom dnu polako se stvara treset. Po glacijalnim jezerima visoravan na istočnoj strani Durmitora nazvana je Jezera. Tek u novije doba osnovana su ovdje stalna naselja (Žabljak), dok su od davnine u ljetnim mjesecima boravili ovdje samo pastiri sa stokom.

\*

Za tri-četiri dana odmora u Žabljaku naša grupa se je prilično oporavila. Svježi planinski zrak uz izdašne obroke janjetine, kajmaka, mlijeka i sira okrijepili su nas i još više osnažili. Tih dana vukla nas je znat želja da vidimo što više, da upoznamo ne samo prirodne ljepote okoline nego i ljude pune junaštva, poštenja, čojsstva i slobodarskog duha.

Razgledanje okoice počeli smo izletom na Taru. Kanjon ove rijeke, dubok nekoliko stotina metara, rijetka je prirodna ljepota. Promatrajući njegove strme strane sa zaostalim otpornijim stijenama poput divovskih razvalina, brzice i okuke jedva si u mašti možemo zamisliti kolika se je borba prirodnih sila odigrala ovdje i koliko dugo vremena je trajalo usijecanje rijeke do današnjeg svog korita. U svjetskoj geomorfološkoj literaturi, uz kanjon Kolorada u Americi, poznat je i kanjon Tare kao vrlo interesantan primjer za proučavanje reljefa. Preko Tare je vrlo težak prijelaz. Zbog toga je ona

jedno vrijeme bila dobra prirodna granica između Crne Gore i Turške. Ipak je čovječja ruka svladala prirodne prepreke; izgrađen je čuveni most na Tari, remek-djelo naše arhitekture. Tamo gdje prilaz kanjonu nije suviše pogibeljan spušta se cesta vijugavim serpentinama do proširenog dijela kanjona. Zaostala vapnenačka hrid poslužila je kao solidna baza za most visok 160 metara od razine rijeke.



Sa puta na Crno jezero — u pozadini Međed

Foto: E. Rakoš

Gradili su ga naši inženjeri ulažeći sve svoje umijeće da pored svih terenskih poteškoća i ogromnih dimenzija ne izgubi ništa na svom elegantnom i estetskom izgledu.

Čovjek i priroda bore se ovdje od davnina uzajamno utječeći jedno na drugo. Ako k tomu dodamo još socijalno-historijske i političke uslove koji su davali sad veći sad manji poticaj ovoj borbi, onda će nam biti još jasniji današnji izgled ove prostrane krajine. Šume bijahu nekad velike i prostirahu se na ogromnim prostorima, a pašnjaci pružahu odlične uvjete stočarskim plemenima i narodima još prije doseljenja Slavena. I u doba Starih Rimljana napasali su ovuda stočari svoja stada i podizali privremena boravišta (katune). Kasnije se to produžilo sve do današnjeg doba. I danas je kraj oko Durmitora jedan od najjačih stočarskih centara na Balkanu. Pašnjaci su stalno proširivani na račun šume, koje i sada ima u obilju. Počela su ni-

cati i stalna naselja u novije doba. Jedno takvo naselje je Žabljak, ekonomsko i upravno središte okolnih sela.

Zemljoradnja je ovdje sasvim neznačajna. Raž, ječam, krumpir, luk i kupus jedine su kulture ovih visokih predjela. Vegetaciona je perioda prekratka za druge kulture, koje u okolnim riječnim dolinama predstavljaju važnu privrednu granu.

Zadružni sistem rada u okolini Durmitora sve se više širi. Novootvorene stočarske zadruge u Jezerima, Žabljaku i drugim mjestima postigle su već dobre rezultate u izgradnji zadružnih kuća i staja. Poboljšan je, osim toga, i kvantitativno i kvalitativno način proizvodnje sira i kajmaka, koji se u većim količinama izvozi odavde u naše veće gradove.

Do polovice 19. stoljeća imali su begovi Čengići svoje feude i čifčijska naselja oko Durmitora, a g. 1863. oslobođen je ovaj kraj feudalnih obaveza. Zemlja i pašnjaci su razdijeljeni na pojedina okolna sela kao komunice, a sela su dalje dijelila zemljište obiteljima.

Iako izoliran i teško pristupačan, ovaj je kraj mnogo puta u prošlosti proživljavao teška iskušenja u borbi za slobodu. U doba pravne nesigurnosti, osobito pod konac turske vladavine, skrivali su se tu mnogi politički bjegunci i vremenom se stalno nastanjivali.

Drugi svjetski rat ostavio je ovdje tragove najtežih borba. Uništena su mnoga naselja, a i ekomska osnovica ovog kraja, stočarstvo, prorijeđeno je i znatno stradalo od ratnih pustošenja. Besputni klanci i gudure durmitorskog kraja posuti su kostima naših najboljih sinova.

Druga važna i novija privredna grana je turizam. Iza oslobođenja izgrađen je na Crnom jezeru podno Durmitora moderan hotel sa svim potrebnim udobnostima. Izmjena najrazličitijih pejsaža (jezera, vrhovi Durmitora, kanjon Tare, borove šume i dr.) pružaju najpovoljnije prirodne uvjete za jači razvoj turizma. Prometne veze bi trebalo poboljšati.

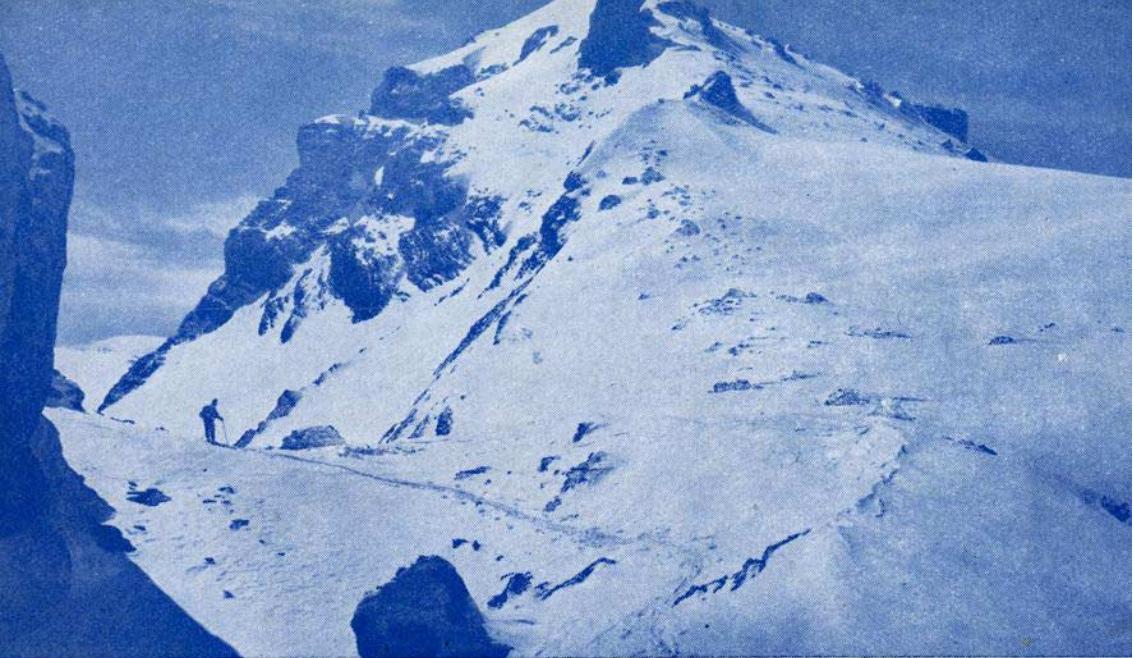
Dok smo se odmarali u Žabljaku i pravili planove o penjanju na Bobotov Kuk iznenadila nas je nagla promjena vremena, što nije nimalo neobično u ovim apsolutnim visinama. Temperatura se je znatno spustila, vrhove Durmitora ovili su teški sivi oblaci koji donesoše kišu. Hrabrija i izdržljivija polovica naše grupe bila je razočarana. Kad osvanu prvi lijep dan moradosmo poći dalje; nismo imali više vremena za penjanje. Krenuli smo pješice ispod Durmitora preko Dobrog Dola i Pišća valovitom i kamenitom zaravni put Drine. Jedini naš bolesnik Vlado jašio je na mrimom i uhranjenom vranцу kojeg nam je dala jedna vojna jedinica, a na druga dva konja natovarili smo naprtnjače i druge stvari drugaricâ.



Pogled s Wildstrubela (Mont Blanc - Wildhorn)

Weisshorn - Roter Totz - Uschinentäligletscher - Steghorn





Kindbettipass sa Tierhörnly-jem

Pogled s Wildstrubela (Mischabel - Weisshorn - Matterhorn - Dt Blanche)





Šar-planina: Mali Turčin gledan s Velikog Turčina

Foto: Ž. Poljak



Šar-planina: Mali Turčin gledan sa sjeveroistoka

Foto: Z. Poljak

Jedna grupica na čelu s našim vodom odvojila se je već na početku, u Dobrom Dolu, i pošla postrance penjući se uz padine i sedla Durmitora. Odmarajući se tako na jednom grebenu visokom 2200 metara promatrali smo okolni pejsaž: Škrčko Ždrijelo, Bobotov Kuk i druge susjedne bregove, cirkove i vrhove Durmitora. Vjetar je tako jako duvao, da smo se morali zakloniti za kamenje. Dakle, ipak smo se penjali iako ne do najvišeg vrha; imali smo priliku da



Na Durmitoru

Foto: E. Rakoš

jednim pogledom zahvatimo goleme prostore crnogorskog krša, na kojem stotine i tisuće suncem opaljenih naših gorštaka živi, radi, bori se i umire, kad je potrebno, za taj krš, za bolji život u njemu.

Susreti s tim našim goršacima ostaju u neizbrisivoj uspomeni. Gosta primaju s naročitom usrdnošću dijeleći s njim i posljednji zalogaj. S takvim ljudima nije se teško sprijateljiti. Od običnog razgovora o stoci, paši i ljetini odmah oni prelaze na političke i društvene događaje kod nas i u svijetu postavljajući razna pitanja. Svoju nacionalnu historiju dobro poznaju i to svoje znanje prenose s koljena na koljeno mlađim generacijama.

Ljetni katuni, male jednosobne kolibice, rasute u manjim i većim grupama po visoravni, čiji krov kao da je izrastao iz kamena, čiste

su i uredne premda je velika oskudica za vodu. Izvori su prava rijetkost. Vodu većinom dobivaju otapanjem leda i snijega koji u proljeće spremaju u kakvu osojnu uvalu ili zaklonitu pećinu. Tek ponegdje se može vidjeti cisterna za kišnicu.

Pod večer smo se sastali s grupom od koje smo se odvojili pred podne. Nenavikli na duga pješačenja po besputnim krajevima svi smo jedva čekali čas, da se negdje spustimo i odmorimo. Večeru nije gotovo nitko ni spominjao. U prizemnoj kući čika Spasoje ispu-



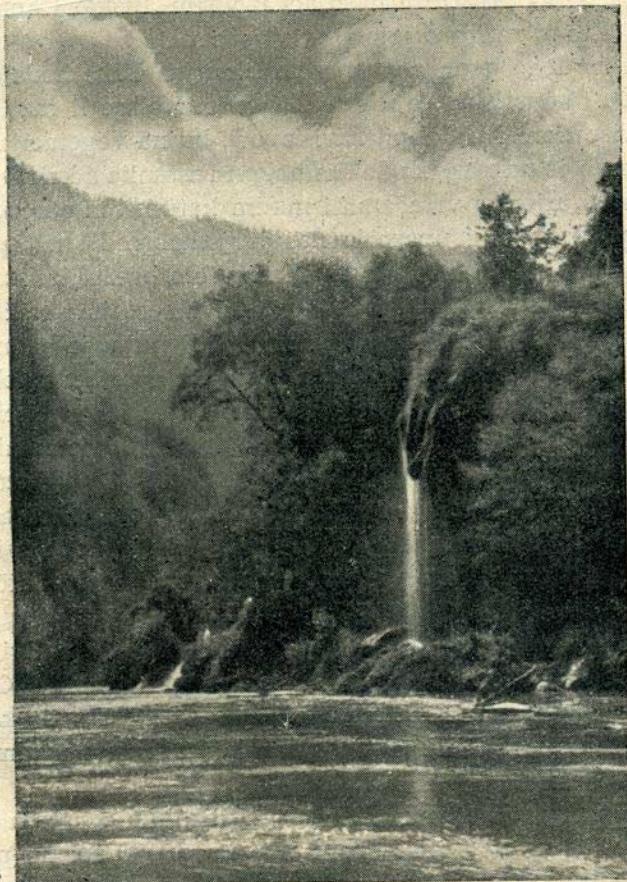
Most na Tari

Foto: A. Blance

nili smo svaki kutak. Premda star, on je, poput mlade nevjeste, stalno ulazio i izlazio donoseći sad vodu, sad mlijeko ili šta drugo umornim gostima. Sjeo je zatim među nas i raspričao se o događajima, ponajviše o borbama koje su se vodile u ovom dijelu Crne Gore za vrijeme gotovo svih neprijateljskih ofenziva. Tu, u ovim brdima, gdje se neprijatelj nije usudivao doći bez velikih priprema, prikupljale su naše jedinice nove snage i pojačanja za još jače napadaje i udarce protivniku. »Teški su to bili dani, ali prošli su, mi smo pobijedili i sad smo slobodni« — završi čika Spasoje svoje pripovijedanje.

Sumrak je već ovio svu okolinu. Noćni šturci neumorno su izvodili svoje monotone melodije i narušavali noćnu tišinu. Mi smo se porazmjestili po sobama i pred soblju i malo zatim čulo se je samo isprekidano disanje. Umorna četa mlađih geografa slatko je snivala.

Drugi dan pješačenja prema Drini bio je sličan prvome. Uska stazica gubila se u daljini iza brijege u šumici, spušta se zatim u neku uvalu i opet dizala na brežuljak, zaobilazeći pogibeljnije strmine. Susretali smo grupe mlađih i starijih ljudi, kršnih Crnogoraca, od kojih su neki jahali na konjima. Pozdravljali smo se s njima i kratko razgovarali. Išli su u susjedno selo dačeko šest sati hoda, na



Tara

Foto: Dr. L. Gollob

proslavu Dana ustanka. Radoznao su nas gledali praveći začuđeno lice kad su doznali da smo čak iz Zagreba. Svi su bili u čistim i lijepim narodnim nošnjama.

Što se je sunce više dizalo iznad horizonta i vrućina je postajala sve veća ili nam se bar tako činilo budući je ovdje uvijek svježe.

Čuture za vodu bile su već prazne i trebalo ih je u najbližem katunu napuniti sniježnicom, da lakše izdržimo.

Pivska visoravan, po kojoj smo sve dalje i dalje prema Drini odmicali, pruža sliku kraja u kojem je borba s prirodom kruta, nesmiljena, teška. Sive krške goleti gledane iz daljine, izgledaju puste i bez života. Ipak čovjek u toj neprekidnoj borbi pobjeđuje; on načini ovdje sredstava za život i čak se stalno nastanjuje u tim visinama. Privlače ga prostrani pašnjaci u višim, livade i komadi obradivog zemljišta u nižim dijelovima visoravni.

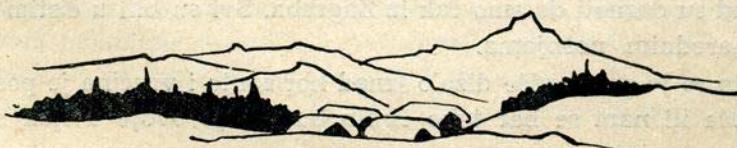
Pod večer toga dana stigemo nad kanjon Tare nedaleko starog Šćepangrada i spustisemo se u selo Zagrade. Kolike li razlike između života na visoravni i u dolini! Živi izvori, bujna vegetacija i zelenilo okoline učinilo je na nas jak dojam nakon rastanka s kršnom i oskudnom visoravni, njenim vrtačama i malim katunskim zaseocima.

Idući prema Drini upozorio nas je jedan vodič na spomen-kosturnicu palim borcima na jednom istaknutom brežuljku iznad Drine. Tu na rubu pivske zaravni, gdje Tara i Piva sastajući se čine Drinu, nedaleko zidina starog Šćepangrada, podignuta je jednostavna i skromna spomen-kosturnica palim borcima u narodno-oslobodilačkoj borbi. U povećoj jami ograđenoj drvenom ogradom i pokrivenoj daskama i granjem leži preko pet stotina kostura bezimenih heroja-boraca poginulih po okolnim šikarama, klancima i gudurama. Nekoliko napolja uvelih vijenaca od planinskog cvijeća ukrašava veliku grobnicu. Nakon počasne šutnje reče nam vodič, da su na inicijativu mjesnih vlasti kosti skupljene po okolici i ovdje zajednički sahranjene.

Na ovom istaknutom mjestu gdje se u zagrljaju dviju rijeka, Tare i Pive, dodiruju i povezuju dvije bratske republike Crna Gora i Bosna, trebalo bi podići spomenik trajnije vrijednosti kao simbol priznanja i zahvalnosti onima koji svoje kosti uzidaše u temelje nove Jugoslavije.

Još jedan pogled zahvalnosti i nakon nekoliko koračaja niz strmu stazicu nađosmo se na Drini. Prešli smo na drugu stranu preko mosta koji visi na jakim žičanim užetima. Ovuda smiju samo pješaci prelaziti.

Podne se je približavalo. Morali smo ubrzati korake da što prije stignemo na splav. Tamo su nas čekali splavari Salko i Zajko.



Krešo Mihaljević:

## 14 dana u Alpama Austrije

U vremenu od 15.—29. VII. 1950. priredila je Planinska Zveza Slovenije na bazi reciprociteta sa Österreichisches Alpen Verein-om iz Graza četvrtnaestdnevnu alpinističku ekskurziju u Austriju, na kojoj je sudjelovalo ukupno 18 alpinista iz Jugoslavije, i to slijedeći: Stane Koblar (vođa puta), Jože Čop, Janez Frelih iz Jesenica, Janez Brojan iz Mojstrane, prof. Tine Orel iz Celja, Pavel Kemperle iz Kokre,



Centralni dio Gesäuse barijere

Foto: E. Rakoš

Franc Primožič i Joža Januš iz Tržiča, Jezeršek i Roman Herlec iz Kranja, Eugen Vavken, Marijan Šavelj, Jože Govekar, Dane Škerl i Saša Slavec iz Ljubljane, Janez Jerovšek iz Domžala, te Edvin Rakoš i Krešo Mihaljević iz Zagreba kao gosti Planinske Zvezе Slovenije. Od strane Österreichisches Alpen Verein-a sudjelovali su austrijski alpinisti Hans Gselmann, Franz Schlachter, Karl Prein i Kurt Schwadisch.

Sama ekskurzija trebala je početi, prema dogovoru sa Österreichisches Alpen Verein-om, već 8. VII. o. g., ali je iznenada dan

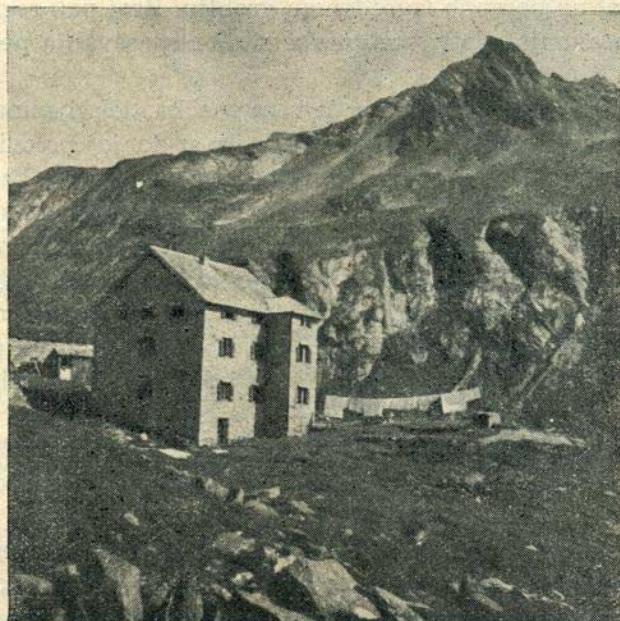
ranije neočekivanim brzjavom Austrijanaca odgođena za 7 dana. Nas dvojica Zagrepčana nismo to ni slutili, pa smo u najboljem raspoloženju i u očekivanju novih doživljaja stigli u Ljubljani. Tako se dogodilo da smo još isto popodne krenuli na penjanje u — Julij-ske Alpe. Međutim to nam je dobro došlo za dobivanje potrebne kondicije za predstojeće penjačke uspone u Austriji, a koja nam i onako nije bila zavidna.

Sedam dana kasnije bili smo bolje sreće. Praćeni kišom za cijelo vrijeme vožnje Orijent-ekspresom, sakupljali smo se na raznim željezničkim postajama duž pruge do Jesenica, tako, da nas se je sabralo osamnaest članova ekskurzije, sa nemilosrdno teškom alpinističkom opremom.

Osjećaj svih onih, koji odlaze na planinarske ekskurzije izvan granice naše domovine, vjerojatno je isti. U njemu su sadržane dugogodišnje težnje i naporan rad, mnogo samoprijegora, gladi, žeđe, mnogo neprospavanih noći, mnogo ugodnih časova, a i neugodnih, pogotovo kada se ide u zemlju, čiji se vrhovi za vedrih dana tako zamamljivo bjelasaju svojim ledenjacima daleko na obzorju, i na koje je svaki zaželio stupiti svojom nogom, ako ih je ikada ugledao, hodajući po vrhovima naših Alpa. Svaki osjeća da je to upravo taj dan, koji je tako dugo očekivao, i u kojem mu se stvara novi nemirani osjećaj strahopoštovanja pred nepoznatim i spoznaje da ovaj put predstoji još teži napori. Osim toga i sasvim razumljiva radoznalost, koja je toliko nezasitna da upija svaku pojedinost, a njih ima toliko, da ih čovjek kasnije, kada ih prepričava, ne može ni izreći nekim suvisljim redom.

Nakon obavljenih pograničnih formalnosti krenuli smo za prvu austrijsku postaju Rosenbach (Podrožca), gdje nas je na izlazu iz 6 kilometara dugačkog tunela ispod Karavanki dočekala velika tabla: »Britanska zona«. Slijedi ponovna pogranična formalnost, ovaj puta u prisustvu jednog engleskog vojnika u kratkim hlačicama. Rosenbach je malo koruško mjesto sa par kuća, koje se ničim ne razlikuje, ni po životu, jeziku, arhitekturi, ni po okolnom pejsažu od rodne slovenske grude, od kojeg je nepravdom odvojeno, kao i cijela Koruška. U predvečerje stigli smo u Villach (Beljak), i nakon 4 sata ugodnog boravka u gradu produžili noću kraj Wörther See-a (Vrpsko jezero), na čijoj su površini odsjevala mnoga svjetla okolnih vila, dalje za Klagenfurt (Celovec). Nastavljamo bez zadržavanja preko Judenburga i Knittelfelda dolinom rijeke Mure do Leobena, kam smo stigli rano u jutro. Nakon kratkog zadržavanja krenuli smo dalje romantičnom Palten dolinom, koja se usjekla između Eisener-

zer Alpa i Rottenmanner Tura za Selzthal. Odavle smo, nakon zadnjeg presjedanja, četvrtog po redu, krenuli još na kratku vožnju preko Admonta dolinom nabujale rijeke Enns do postaje Gestatterboden (579 m), izlazne točke za masiv Gesäuse, u kojem prema planu ostajemo 7 dana na vršenju penjačkih uspona.



Rostocker Hütte sa Rostock Eck-om

Foto: E. Rakoš

### Gesäuse

Sam masiv Gesäuse nalazi se strmo uzdignut na desnoj obali rječice Enns, koja ga dijeli od isto tako strmog Grosser Buchsteina (2224 m) sa njegovim masivom (Kleiner Buchstein — 1994 m, Tamischbachturn — 2035 m, Tieflimauer — 1826 m) na lijevoj obali rječice Enns. Masiv Gesäuse sa svojom oko 6 kilometara dugackom neprekinutom stjenovitom barijerom, visokom oko 600—800 metara, koja započinje na istočnom rubu sa vrhom Planspitze (2120 m), a završava na zapadnom rubu sa vrhom Grosser Ödstein (2355 m), smatra se jednim od najvažnijih alpinističkih centara današnje Austrije, u kojem su poduzimani penjački usponi još u klasičnoj dobi alpinizma (Jahn, Zimmer, Pfainl, Maischperger, Szigmondy i drugi), da kasnije susretnemo u njemu najpoznatija imena modernog evropskog

alpinizma (Kasperek, Peterka i drugi). Historijat uspona u toj impozantnoj barijeri započinje već u drugoj polovini XIX. stoljeća, tako da danas gotovo i nema problema u toj stijeni. Sama žestina borbe u raznim smjerovima te stijene zahtjevala je za naše pojmove upravo nevjerljiv broj žrtava od oko 350 mrtvih (prema iskazima prisutnih Austrijanaca), koji danas svi leže pokopani u malom mjestanju Johnsbachu (761 m) na posebno izgrađenom groblju. Broj pak registriranih pothvata spasavanja austrijske gorske službe spasavanja penje se na brojku 1200.

Po geološkom sastavu stijena je vapnenačka, dok njezinu vanjsku fizionomiju karakteriziraju gotovo redovito u donjoj polovini glatke stijene, isprane i strme ploče sa dovoljno zahvata čvrstih kao željezo; u gornjim pak dijelovima postoji i oskudna razvedenost u dubinu. Sve to daje stijeni veliku izloženost, koja na mjestima dobiva i dosta neugodne razmjere. Inače je stijena orijentacijski dosta jednostavna.

Izlazna točka za vršenje uspona u toj stijeni je mala drvena, dosta neudobna kuća Haindlkarhütte (1120 m), do koje se dolazi od Gstatterboden za 2 sata ugodnog uspona, a udaljena je otprilike 1 sat od podnožja stijene.

Na tu kućicu smo i mi prispjeli oko podneva, u nedjelju dne 16. VII. o. g., te ostali na njoj ravno 7 dana, sve do slijedeće nedjelje 23. VII.

Slijedećeg dana odlučili smo svi poduzeti lakše kondicione uspone kroz tu stijenu. Dan je osvanuo prekrasan, i doskora smo u manjim grupama krenuli iz vječno zadimljene Haindlkarhütte prema raznim smjerovima stijene, kako je to već vodstvo ekskurzije odlučilo. Veći dio drugova Slovenaca otišao je toga dana pod vodstvom Austrijanaca, manji dio samostalno, dok smo Edi i ja, zahvaljujući samo rasporedu vodstva, krenuli jedan dio neosiguranim markiranim Petermpfadom, jednim pješačkim putem sa ove strane, a zadnji dio srednjeteškim grebenskim penjanjem na vrh Peterschartenkopf (2057 m).

Sjedili smo na toplom suncu kraj kamene vršne mogile, dok nam je pogled kružio po svim susjednim vrhovima u grebenu Gesäuse, tamo od krajnjeg Lugauera, pa preko Grosser Ödsteina (2255 m) na susjedni masiv Reichensteina (2247 m) i preko njega prema zapadu na dobro vidljivi Dachstein (3002 m). Duboko dolje gotovo 1500 metara ispod nas tekla je nabujala rijeka Enns, čiji je šum vode sasvim jasno u podnevnoj tišini dopirao do nas. Doskora smo se spustili ponovno na Petermpfad i po njemu na našu Haindlkarhütte.

Noću je padala kiša, koja je sutradan uz oblačno vrijeme i maglu zapriječila da poduzmem kakav penjački uspon, pa smo se spustili u Gstatterboden i odatle veoma ugodnim putem za  $2\frac{1}{2}$  sata popeli

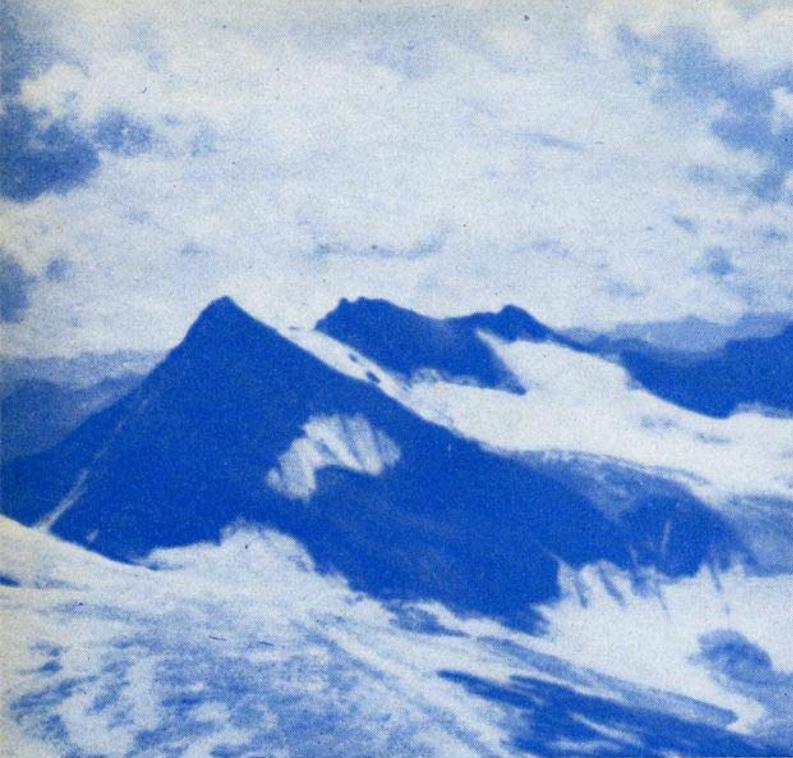
Pogled sa vrha  
Dreiherrenspitze  
na Grossvenediger



Foto: E. Rakoš

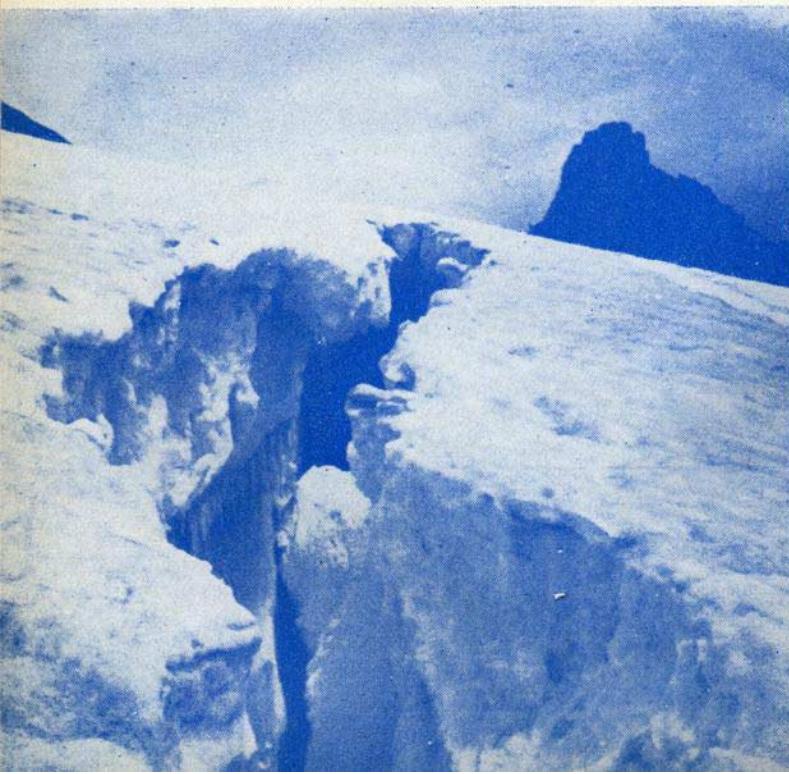
Krimmler Achenthal.  
u pozadini  
Simony Spitze





Nördliche  
Malhamspitze

Foto: E. Rakos



Pukotine  
na Maurer Kess-u

na Buchsteinhaus (1552 m) pod samim vrhom Grosser Buchsteina (2224 m), koji je bio sav zavijen u maglu, tako da se na njega nismo ni uspinjali. Na suprotnoj strani ležala je pred našim očima u čitavoj dužini golema barijera Gesäuse-a, veličanstvena i još tamnija nego obično zbog svojih mokrih ploča, koje su povremeno izronile iz guste mlijecne magle. Kako je ponovno prijetila kiša, krenuli smo sa kuće istim putem natrag, jer smo taj dan morali još stići na Haindlkarhütte.



Uspon preko Maurer Kess-a na Grosser Geiger (3360 m)

Foto: E. Rakoš

Slijedećih dana, pa sve do konca boravka u Gesäuse bilo je prekrasno sunčano vrijeme, i svi smo to gledali što potpunije iskoristiti za izvođenje penjačkih uspona. Nema nažalost dovoljno prostora da bih mogao opisivati detaljno svaku pojedinačnu turu, jer ih je bilo mnogo, a pogotovo ne tehničke opise, jer su oni dosta iscrpno sadržani u Hess-ovu vodiču »Gesäuse«, pa stoje na raspolaganju svim eventualnim kasnijim posjetiocima ovoga masiva, toliko prikladnog za vršenje uspona svih vrsta i svih stupnjeva teškoće.

Htio bih samo spomenuti dva penjačka uspona nas dvojice predstavnika Planinarskog saveza Hrvatske: Jahn-Zimmerov u sjevernoj stijeni Hochtora (2372 m — ocjena 3—4 po austrijskom vodiču) i smjer Pichl-Zimmer-Kleinhans, kratko nazvan »Pichlovim« smjerom, u sjevernoj stijeni Festkogla (2272 m — ocjena 4—5 po austrij-

skom vodiču), koji su uglavnom bili odraz naše tadašnje kondicije, koja je bila dosta manjkava uslijed prilično nekalorične prehrane na Haindlkarhütte, kao i discipliniranog izvršavanja odluka i programa vodstva ekskurzije, u kojima se dosta često ogledao neki pokroviteljski i nadređeni ton, premda sa nikakvim pravom.

Jedina nezgodna strana svih tih uspona bio je povratak na Haindlkarhütte, jer je jedini mogući silazak ili spuštanje užetom ili po Peternpfadu (koji leži nekako u polovini barijere), što znači nakon izvršenog penjačkog uspona svladati čitav greben vrhunaca, u trajanju od 2—3 sata, i tek onda tim putem, koji isto nije nimalo laganiji, spuštanje što traje još dalnjih dva sata. Tako smo prvi puta i nas dvojica po izlazu iz Jahn-Zimmerovog smjera pregazili greben do vrha Hochtor, koji je najviši vrh Gesäuse, i dalje preko vrhova Dachla (cca 2100 m) i Rosskoppe (2154 m) na Peternpfad; zatim drugi puta po izlazu iz Pichlovog smjera još dulji dio, jer smo započeli sa Festkoglohom, pa dalje opet vrhovima Haindlkarturm (2257 m), Hochtor, Dachl, Rosskoppe do Peternpfada i tek tada po njemu dolje na Haindlkarhütte.

Nakon punih 17 dana ne previše ugodnog boravka u Gesäuse došao je čas odlaska. Ne mogu baš reći da mi je bilo suviše žao što smo se rastajali od Gesäuse-a, jer sam za čitavo vrijeme boravka osjećao, da sam zapravo nešto drugo želio od boravka u Austriji. Već dok sam odlazio iz domovine sanjao sam o snijegu i ledu i visinama iznad 3000 metara, a kako se kasnije ispostavilo, nisam bio jedini sa takvim željama. Konačno, tako veliku stijenu kao Gesäuse imamo mi u našoj triglavskoj stijeni, i neprekidan boravak od 7 dana podno jedne te iste stijene činio mi se pomalo kao gubitak vremena kraj toliko novih doživljaja, koji su nas očekivali.

Konačno je došao čas silaska u Gstatterboden (23. VII.), gdje nas je dočekao kamion, koji nas je prekrasno izgrađenom »Gesäuse-Strasse« podno šamoga masiva, na visini od 500—600 metara, vozio niz rijeku Enns do mjesta Hieflau, otprilike 5 minuta udaljenog od ruske zone. Ovdje smo se okrenuli natrag, budući da dalje nismo ni htjeli, a ni mogli, jer za prijelaz u tu zonu treba dozvola sa ništa manje nego 15 žigova. Vraćali smo se istim putem natrag za Gstatterboden, i dalje do raskršća za Johnsbach, gdje smo upriličili sasvim neočekivani ples uz glazbu dvojice Štajera na harmonici i klarinetu, koji su zapravo pokraj ceste »trenirali« za popodnevni koncert. Doskora smo stigli u malo mjestance Admont, čija plaminarska podružnica ima upravu Haindlkarhütte, na kojoj smo boravili i toga smo dana bili njihovi gosti. Prije zajedničkog ručka, na kojem nas je pozdravio i sam gradonačelnik, razgledali smo poznati samostan

i njegovu knjižnicu, koju mještani sa ponosom nazivaju »osmim čudom svijeta«, dok smo popodne, do odlaska vlaka, provele vrijeme na njihovom veoma lijepo izgrađenom kupalištu.

Upravo u času, kada je vlak krenuo iz Admonta da nas odveze put Tirola u Grossvenediger grupu u Visokim Turama, gdje smo trebali provesti sljedećih 14 dana, nastupilo je veliko nevrijeme, popraćeno snažnim pljuskom, koje nije obećavalo brzi preokret. Tako smo već počeli sumnjati u sretan ishod sljedećih uspona, a sve zato, jer smo to zapravo tako mnogo željeli. Jureći dolinom rijeke Enns prema njezinu izvoru, promatrali smo kroz zamagljene i kišne prozore našega vlaka, iz planinarskih opisa toliko poznata i spominjana imena malih mjestanca Grimmenga, Schladminga i Mandlinga (ishodišnih točaka za Dachstein — 3002 m), sve dok nismo u tmurnoj i kišnoj noći stigli u Bischofshofen, u američkoj zoni (23. VII.).

### Tirol — Visoke Ture

Nakon što smo prospavali 4 sata u hotelu, krenuli smo još uvijek po tmurnom i problematičnom vremenu u rano jutro električnim brzim vlakom do Zell am See, poznatog svjetskog ljetovališta poput našega Bleda. Usput nam se prvi puta otvorio pogled, svega na par časaka, na zasniježeni Wiesbachhorn (3570 m), da nam ga odmah zatim opet zakriju tmasti oblaci. U Zell am See ponovno smo presjeli na mali motorni vlak, koji nas je vozio dolinom Ob. Pinzgau između Kitzbüchler-Alpa i Visokih Tura sve dublje prema izvoru rječice Salzach, koja je od zadnje kiše toliko nabujala da je na nekoliko mjesta prorovala nasip pruge. Na naše veliko veselje, već drugi dan nepokretna i siva magla počela se u velikim hrpmama spuštati u dolinu, otvarajući na nebu tamnomodra okna vedrog neba, kroz koja je prodiralo sunce, obasjavajući gore visoko tamne granitne tornjeve okovane vječnim ledom, prema kojemu se vukla tamna crnogorica, još vlažna i svjetlucava od sitnih kapljica jučerašnje kiše. Dolje niže po zelenim pašnjacima stisle su se vanredno simpatične, uredne i kao nasmijane tiolske kućice, sa mnoštvom cvijeća i izrezbarenih srdaca na svakom i najmanjem prozoriću.

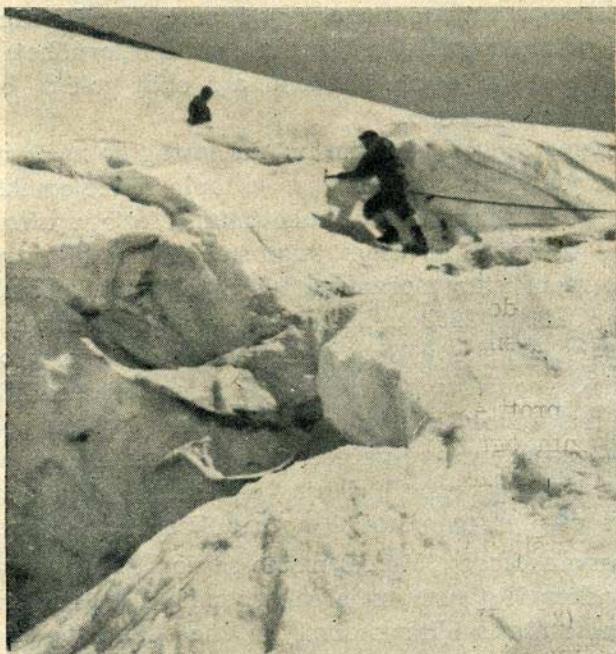
I doista, kada smo oko 8 sati u jutro stigli u Krimml, zadnju postaju na ovoj pruzi, bilo je već skoro vedro. Krimml (1000 m) je malo raštrkano tiolsko mjestance sa nekoliko hotela, veliko poput naše Kranjske Gore, i sa mnogo stranaca. Planinsko mjesto sa takvim smještajem još nikada nisam vidio. Nakon dosta dugog zadržavanja u samom mjestu, sada već po sasvim lijepom vremenu, krenuli smo

prema poznatom »Krimmler Wasserfall-u« (Krimlski vodopad), koji pada velikom bukom sa cca 200—300 metara visine u dvije stepenice, i za kojeg tvrde da je jedan od najvećih u Evropi. Sada je bio osobito bogat vodom od zadnjih kiša. Uz njega vodi u serpentinama jedini planinarski put prema dolini rječice Krimmler Ache, kojim treba pješačiti 6 sati dok se stigne na Warnsdorfer Hütte, a ipak smo morali platiti svaki po 40 austrijskih groša za slobodan prolaz tim putem uz vodopad. Natovareni teškim naprtnjačama dugo smo se uspinjali uz vodopad do njegova ruba, a tada nam se pred očima otvorila dugačka dolina Krimmler Achenthal, koja je s obe strane pritijesnjena sa vrhovima visokim iznad 3000 metara, koje ne čemo spominjati, jer bi oduzeli previše prostora, a daleko u pozadini zatvorena obroncima vrhunca Dreherrenspitze (3505 m). Beskonačno dugo trajao je put tom dolinom do početka Krimmler Kees-a (Krimmlski ledenjak), od kojega par minuta daleko leži i veoma uredna Warnsdorfer Hütte (2336 m), koja se je upravo zavila u gustu maglu kad smo na nju došli, dok su vrhunci iznad nje već odavno bili utoruili u maglu, tako da smo ih vidjeli tek kratko vrijeme iza okuke kod Krimmler Tauernhaus (1640 m) odakle ih se prvi puta i ugleda. Cijelom dolinom protiče rječica Ache, koja izvire iz Krimmler Kees-a. Mnoštvo drvenih ograda sa »patent« vratima sa kamenim utegom, koja se automatski zatvaraju, označuje granicu posjeda, unutar kojih smo susreli mnogo Tirolaca, koji su upravo tih dana kosili, i mnogo goveda, koja vršljaju amo tamo, ili hladnokrvno leže baš na samom putu.

Sutradan (25. VII.) krenuli smo po prekrasnom vremenu tek oko 6 sati serpentinama preko Käferfelda do vrha Gamsspitze (2888 m), pod kojim oko 20 metara niže započinje Obersulzbach Kees, i sa kojim smo mnogi po prvi puta prekoracili visinu našega Triglava (2863 m). Tu na rubu ledenjaka navezali smo se po 2 ili 3 u grupama na naša nylon užeta, ustavili na noge dereze, zaklonili oči zaštitnim naočalama i namazali usnice specijalnom bijelom kreozolnom masti, da bi zapriječili neugodno izbacivanje plikova po njima. Tek tada krenuli smo u susret ledenjačkim pukotinama, koje na ovom dijelu ledenjaka baš i nisu brojne, a koje smo morali svladati da dospijemo na sedlo Maurer Törl (3108 m).

Lagamo smo napredovali strmom ledenom padinom i nakon dobra 2 sata uspinjanja dohvatali sedlo, prešavši tako u isti mah i granicu od 3000 metara. Ja lično dostigao sam prvi puta u životu tu granicu, uz koju je bilo vezano toliko mnogo mojih želja, a i radoznalosti.

Na sedlu ostavili smo naše teške naprtnjače i u lijevo ispod Kleiner Maurerkees Kopf-a (3205 m) nastavili uspon preko Maurer Kees-a, koji je mnogo više raspucan i opasniji, i u 2 sata uspinjanja dostigli vrh Grosser Geiger (3360 m). Dan je bio prekrasan i pogled koji se pružao sa vrha bio je jedinstven. Bezbržno smo sjedili na ugrijanim granitnim pločama, razbacanim po vrhu, i upijali u sebe



Maurer Kess — svladavanje pukotina

Foto: E. Rakoš

još nedozivljenu panoramu. Sasvim blizu, udaljen nekoliko stotina metara, ležao je pred nama prema sjeveroistoku vrh Grossvenedigera (3674 m), sav okupan u suncu sa nizom crnih granitnih tornjeva u svojim grebenima, dok se dosta dalje prema istoku isticala crna šiljata piramida vrha Grossglocknera (3798 m). Odmah pod nama vukao se prema zapadu nazubljeni greben preko Simonyspitze (3488 m) na Dreherrenspitze (3505 m), dok su se veoma blizu nešto zapadnije isticali šiljasti vrhovi Rötspitze (3495 m) i Ortlera (3902 m), a sjeverozapadno golemi masiv Zillertalskih Alpa. Nešto dalje južnije vidjeli su se sasvim lijepo i jasno Dolomiti: Tre Cime di Lavaredo (3002 m), Marmolata (3344 m), Monte Cristallo (3199 m), Vajolet tornjevi (2821 m), Fünffingerspitze (2997 m) i niz drugih poznatih i nepoznatih vrhova na sve četiri strane oko nas, za koje smo jedva

mogli i naslutiti kako se zovu. Sve je to kipilo u visinu, osvijetljeno podnevnim suncem, izmjenjujući se bez ikakvog reda sa golemin vječnim ledenjacima, ispresijecanim tamnim i razbacanim pukotinama. Premda su u toj slici bili zastupljeni pretežno samo bijeli i crni tonovi, ipak to nije djelovalo niti najmanje sumorno, jer je sama kompozicija tih tonova djelovanjem sunca bila toliko harmonična, raznolika i promjenljiva, da ovaj puta uopće nije bila primjetljiva toliko spominjana monotonija granita, kao što sam je mogao zamijetiti na primjer u Visokim Tatrama u Čehoslovačkoj, gdje nema te kombinacije sa snijegom i ledom, a i onaj golemi broj jezera djeluje šturo i neizražajno.

Sa vrha smo se spuštali istim putem natrag do naših naprtnjača, samo sada sa još većim oprezom, jer je toplo sunce omekšalo snijeg na mnogim podmuklim uskim pukotinama, koje ujutro nismo ni primjećivali. Još uvijek navezani, stigli smo na sam donji rub Maurer Kees-a, i po razbacanoj moreni uz ledenjački potoći doskora stigli na Rostocker Hütte (2203 m), na kojoj smo namjeravali ostati još par dana prije odlaska u domovinu. Sama kuća je vrlo uredna i ugodna, leži na veoma simpatičnom mjestu, a u te dane bila je puna, tako da su nas nekolicinu smjestili u zimsku sobicu pokraj same kuće. Nakon veoma mršave večere, koja se sastojala od svega jedne juhe za čitav dan napornog hodanja, legli smo na zasluženi počinak, jer smo slijedeći dan namjeravali načiniti još jedan lijepi uspon.

Na Grossvenediger (3674 m) nismo se uopće namjeravali uspeti, jer sa Rostocker Hütte to traje sa usponom i silazom oko 16 sati hodanja, a za to nismo bili sposobni, jer smo bili pregladnjeli zadnjih dana uslijed veoma manjkave ishrane. Na Defreggerhaus (2962 m) ili Johannis Hütte (2121 m) nismo mogli otići, jer novaca nismo imali da se hranimo na drugim kućama, budući da smo već i na Rostocker Hütte jeli na vjerjesiju. Tako nam je, nažalost, uslijed loše organizacije ekskurzije propao također uspon i na Grossglockner.

Sutradan (26. VII.), nakon veoma mršavog doručka, krenuli smo po prilično mutnom i sumnjivom vremenu preko zamazanog Simony Kees-a. Na njega neprekidno padaju gromade trulog kamenja sa grebena, koji se vuče od Nördliche Malhamspitze (3373 m) do Rostock Eck-a (2749 m), a sa kojega se je odvalilo nekoliko komada i kada smo mi prolazili, što je tim neugodnije, jer se prolazi zamazanim mokrim ledom između dubokih pukotina. Navezani na užetu u starom sastavu, sa derezama na nogama, prispjeći smo za oko 2 sata hoda na sedlo Reggen Törl (3056 m), koje leži podno vrha Nördliche Malhamspitze i Vordere Gubachspitze (3318 m), i sa kojeg smo stupili na Umbal Kees, najveći a i najopasniji ledenjak kojim smo do sada

prolazili. Odavde smo tek sada opazili vrh Dreherrenspitze (3505 m) sa drvenim triangulacionim znakom, naš današnji cilj.

Držeći se visoko gore podno grebena između Vordere i Hintere Gubachspitze (3392 m) i Westliche Simonyspitze (3440 m), izbjegli smo u luku prema lijevoj strani sivi led boje poput aluminijuma sa njegovim opasnim i razrovanim pukotinama, koje su se nakupile



Na vrhu Dreherrenspitze (3505 m)

Foto: E. Rakoč

više prema centru ledenjaka, prelazeći međutim i ovim zaobilaznim putem još brojne pukotine. Konačno smo dohvatali strmu padinu, prekrivenu tvrdim firnom, kojom smo se u poludesno uspinjali sve do kote 3335 metara u grebenu Althaus Schneide, kojim prolazi današnja granica između Austrije i Italije. Prešavši preko u talijanski teritorij gotovo 200—300 metara, uspinjali smo se još konačno zadnjom strmom padinom, i dospjeli par minuta kasnije na sam vrh Dreherrenspitze, kojim prelazi granica.

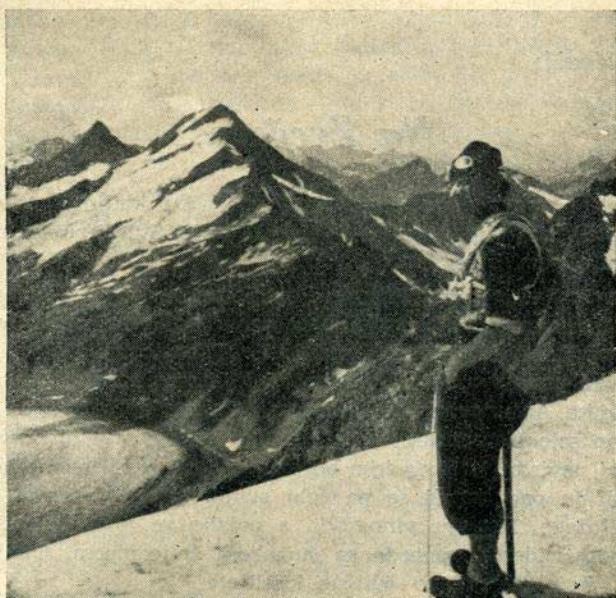
Interesantno je etimološko značenje riječi Dreherrenspitze, što bi u prijevodu značilo — vrh triju gospodara, a koji se dovodi u vezu sa teritorijalnom podjelom ovoga kraja. Na tom se vrhu naime sastaju još i danas područja triju oblasti: Salzburga, istočnog Tirola

i države Italije, koje svaka za sebe imaju svoju administrativnu upravu, t. j. tri gospodara. Na vrhu se već nalazila omanja grupa postarijih Austrijanaca i vodiča Talijana, koja je sa našom grupom toliko popunila i onako tjesan vrh, da smo se jedva mogli pomicati. Pogled sa samog vrha je uglavnom identičan onome sa Grosser Geiger-a, samo su Dolomiti još bliže, a i samu panoramu upotpunjuje pogled na vrh Mont Blanc-a (4810 m), koji zatvara horizont na zapadu i iza kojega ne vidimo više ništa. Obzirom na visinu od 3500 metara, na kojoj leži vrh Dreherrenspitze, a što iznosi gotovo 700 metara više od našega Triglava, ne mogu reći da sam primijetio na sebi ili na svome drugu bilo kakvu fiziološku smetnju, dok se je naprotiv to očitovalo kod dvojice drugova Slovenaca u dosta prijetljivom obliku, premda visina od 3500 metara još ne predstavlja nikakvo opasno područje za normalan, zdrav i dovoljno izdržljiv organizam.

Tmurni oblaci, koji su se počeli nakupljati velikom brzinom, prisili su nas na brzi silazak, koji je tekao istim putem natrag na Reggen Törl i na Rostocker Hütte, u koju smo upravo ušli, kada se je izlila snažna kiša, tako da je pomisao na one ledenjačke prvalije po ovom nevremenu bila prilično neugodna. Za večeru nas je dočekala tradicionalna juha i ništa više, a to je još više pojačalo našu i onako jaku želju za što skorijim povratkom u domovinu. Premda sa Rostocker Hütte nismo više namjeravali poduzimati никакve uspone, ipak smo morali na uobičajenoj isposničkoj prehrani provesti besposleno još čitav sutrašnji dan na njoj, čekajući obavijest sa pošte u Prägratenu, da su nam stigli novci iz Graza za povratak, a koja je, makar da je stigla tek pred večer toga dana, značila za nas konačan završetak eksperimentiranja i početničkih ispada u organizaciji te ekskurzije.

Budući da su prispjeli novci, kojih je bilo upravo za povratak, a što nam je sada bila još jedina želja, krenuli smo sutradan (28. VII.) još u noći sa Rostocker Hütte dolinom Maurer, čitavo vrijeme uz Maurer potok, koji je šumio u mraku, i stigli u malo tirolsko mjesto Hinterbüchl (1323 m) na rječici Isel upravo kada je i sunce izlazilo. Tu u Hinterbüchlu smo konačno sjeli u autobus, koji redovito saobraća tom linijom, i koji nas je neprekidno vozio vanredno lijepom dolinom rječice Isel, u koju su upravo počeli dopirati prvi sunčevi traci iza visokih obronaka, koji su je sa svih strana zatvarali svojim zelenim padinama. Prolazili smo mjestima Prägraten, Virgen, Windisch Matrei (ishodišna točka za uspon na Grossglockner), i doskora stigli u mjesto Lienz na Dravi, a da gotovo nismo ni primijetili da se već skoro 2 sata vozimo. Vrlo brzo po dolasku u

Lienz krenuli smo dalje udobnim motornim vlakom za Spittal-Millstätter See vozeći se stalno dolinom rijeke Drave podno Lienških Dolomita, koji su se strmo nadvili iznad desne obale rijeke svojim visokim stijenama, a koje tako dobro vidimo sa naših Alpa, ako je vrijeme i malo povoljno. U Spittalu ponovno smo presjeli na električni brzi vlak, koji nas je vrlo brzo dovezao u Villach, u kojem smo već bili ravno pred 13 dana na početku ove naše ekskurzije. Na završetku nam je predstojaо još mali dio putovanja do Klagen-



Pogled sa Althaus Schneide prema zapadu — u dubini Umbal Kess

Foto: E. Rakoš

furta (Celovca), u koji smo prispjeli nekako oko podneva, ovaj puta vozeći se po danu uz Wörther See. Tik uz obalu jezera nanizale su se brojne vile i veliki hoteli, a mirnom površinom jezera krstarili su manji riječni parobrodi, brojne jedrilice i motorni čamci, koji su velikom brzinom vukli za sobom na konopcu kupače, koji su klizili površinom vode stojeći na jednoj manjoj drvenoj ploči.

Citav taj dan i jednu noć proveli smo u Klagenfurtu, razgledavajući samo mjesto i kupajući se u jezeru. Sutradan (29. VII.) prije podne krenuli smo vlakom, koji vozi neprekidno sa sjeverne strane Karavanki kroz Rosenthal, za Rosenbach. Nakon obavljenih graničnih formalnosti slijedio je kratak odsječak već poznatog puta tunelom ispod Karavanki do Jesenica, u koje smo došli upravo u

času, kada se sa zapada približavao tamni zastor olujnih oblaka. Oni su doskora domijeli snažnu kišu, koja nas je pratila sve do Zagreba, baš kao i onda kada smo odlazili za Austriju.

Time je bila završena i naša 14-dnevna ekskurzija u Austriju, prva planinarska ekskurzija nakon oslobođenja, koja bi donijela i mnogo boljih rezultata, da nije trpjela od toliko mnogo organizacijskih propusta i neozbiljnosti, tako da je jedva donekle ispunila sve one mnoge želje i nade, koje smo u nju polagali.

Srećko Božičević:

## Na Zvečeo!

Rano jutarnje sunce obasjava lijepu požešku kotlinu, milujući svojim zrakama bogate vinograde, voćnjake, šume i livade. Svježi zrak i krasno plavo nebo navješće nam lijep dan.

Polako ostavljamo ravnou Požegu. Prošli smo kuće i pred nama se pružaju polja, koja lagano prelaze u mala brdašca, s kojih se lijepo vidi požeška kotlinina. Cesta polako vijuga i prolazi sela Pož, Brestovac, Deževci, Pasikovac, a za par časaka prolazimo kroz Orljavac. Prošli smo i Bijeli briješ, a zamalo nestaje sa vidika Antunovac nad Požegom i Sokolovac kraj nje. Dalje idemo kroz popaljeno selo Kamensko pokraj garišta škole i seoskih kuća. Nedaleko ceste na maloj uzvisini, pod visokim borovima, grob je narodnog heroja Nikole Demonje, koji je pao boreći se na čelu svojih četa u uličnim borbama za oslobođenje Požege. Nestaju vinogradi, a polako se pojavljuje šuma. Skrećemo na desno i idemo uporedo sa šumskom željeznicom. Ovdje se sijeku bogate šume, koje daju drvo odlične kvalitete.

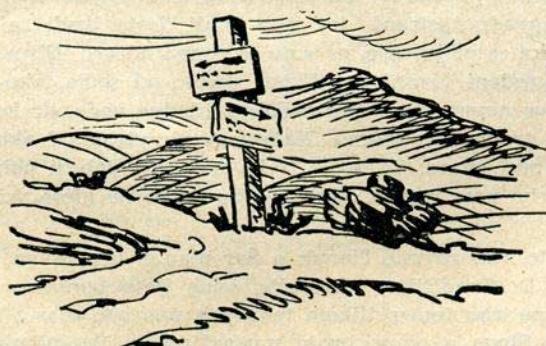
Put se pomalo penje i ulazimo u prve bregove Papuka, koji se podigao sa sjevera kao vječni zid, koji brani od hladnih vjetrova »zlatnu požešku dolinu«, koja je u jesen puna rujna grožđa. Papuk se proteže u širinu 20 km od Kamenskog klanca do Voćina, a po dužini 30 km od Voćina do Tromedé iznad Vetova. Papuk se ističe svojim položajem među ostalim planinama kao gospodar hrvatskih gora u Slavoniji. Masivne kose ponosna Papuka nadvisuju jedna drugu, dižući se do svoje najviše glavice od 954 m. Julije Kempf kaže o Papuku u svojoj knjizi: »Od Papukova bila otiskuju se mnoge kose, tvoreći duboke dolove, uvale i gudure. One su pune divlje romantike, te vabe putnika, da zade među njih. Osobito su zanimljive poprečne doline, koje vode obično uz gorske potoke do utrobe gore presijecajući je od juga do sjevera na više mjesta.« (Julije Kempf: »Požega i požeška kotlinina«). Tako je i nas put doveo u taj kraj divlje romantike, prepun prirodnog mira i veličanstvene tišine. Ulazimo u klance, u divnu hladovinu ogromnih hrastova i borova. Kraj nas žubori hladan gorski potok probijajući se i prelijevajući preko kamenja, žureći sa vrhova Papuka u dolinu, do rijeke Orljave. Prošli smo i Striježevicu i polako se serpentinama počinjemo dizati na visinu od 600 m nadmorske visine.

Na maloj livadi pred šumom vidimo ugljenare, zaposlene oko paljenja drva. Motor brekće i zuji, polako se uspinjući sve više i više. Lagano se uzdižemo i zamalo smo u klancu, koji je s obadvije strane zatvoren okomitim stijenama. U pukotinama tih stijena žive orlovi i jastrebovi, veličanstveno klizeći plavetnilom neba. Prolazeći kraj ovih klisura među borovima u gustoj hladovini i oštem visinskom zraku čini nam se kao da prolazimo Gorskim Kotarom, a ne valovitim gorjem Papuka. Ovdje smo naročito uživali diveći se našoj lijepoj domovini. Dođezi zadnji zavoj i pred očima nam se pruža druga slika.

Dođeli smo na Zvečevo, do kojega se može i autom, nakon 52 kilometra vožnje. Selo se smjestilo na dnu kotline, koju opkoljuju vrhovi Papuka. Na krasnoj pozadini pojavljuje se na lijevoj strani novosagrađeni hotel »III. operativna zona«, jedan od najljepših hotela u Jugoslaviji. Klanci su puni malina, koje u srpnju beru i predaju za preradu. Na putu do Zvečeva nalazi se »Čarugin kamen« koji podsjeća na razbojnika Čarugu, dugogodišnjeg pljačkaša ovih krajeva. Nedaleko Zvečeva na gorskom sedlu razvođe je Save i Drave. Brzajom dolaze vode porječja Orljave u Savu, a Voćinkom u porječje Drave. U Zvečevu se nekada nalazila velika staklana, koja je kasnije zbog pomanjkanja materijala napuštena. Na mjestu te tvornice još uvijek se nađe u gomili otpadaka stakla, katkada i po koji stakleni vrč ili čaša.

I ovdje u ovom romantičnom Zvečevu okupator je bio zario svoje pandže. Odvlačio je i pustošio bogate šume, pljačkao i palio sela i ubijao nevine ljudi. O tim crnim i teškim danima svjedoče ostaci zvečevske škole, koju je okupator u svom divljaštvu godine 1943. spalio i razorio. Ali nakon svega toga ovim krajem prohujali su dani kravavog obračunavanja. Digao se goloruki narod na naoružana neprijatelja i herojskom snagom protjerao ga iz svojih polja i šuma, pa započeo izgradivati nov i sretniji život. Nestaju garišta, a na njihovu se mjestu dižu novi stanovi. Opet plamte vatre na ognjištima i oko njih se skuplja mladež da čuje priče o junacima rata i herojske obnove. U čast dana ustanka NRH narod Zvečeva podigao je spomenik učiteljima Vladi i Ljubici Trifunović, prvoborcima ovog kraja, proslavivši ujedno i otvorenje nove zvečevske škole.

Vraćamo se po noći natrag. Nad krajem je sjao mjesec. Bila je ugodna gorska tišina, koju je tu i tamo prekidalo žuborenje hladnih brdskih potočića.



## Planine Makedonije

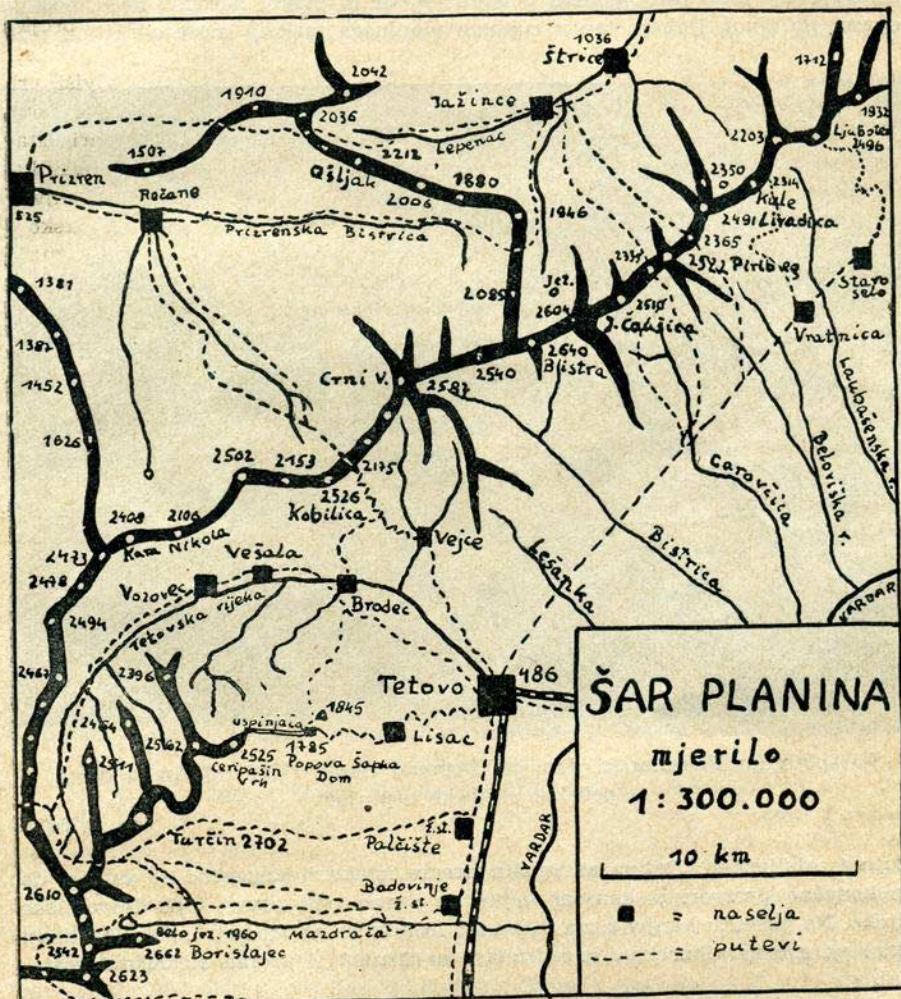
(Nastavak)

TURČIN\*). Visina mu još do danas nije točno izmjerena. Najveća brojka koju možemo naći na specijalki je 2702 m, i ona se već godinama provlači kroz literaturu kao najviša točka Šar-planine. Međutim, njezin najviši vrh nalazi se jedan km sjevernije, također u masivu Turčina, a označen je samo horizontalama, iz kojih se vidi, da mu je visina barem 2760 m. Planinari, čitajući kartu, obično previde ovaj vrh, pa zato češće nastaje zbrka i polemika. Slično se dogodilo i nama prošle zime, kad su nam osporavali uspon na najviši vrh, smatrajući najvišom kotu 2702 m. Raspitivao sam se u Planinarskom savezu Makedonije o toj stvari, pa sam saznao, da se u planinarskim krugovima kota 2702 m zove Mali Turčin, a ona sjevernije Veliki Turčin. Terenci Vojno-geografskog instituta su se vjerojatno radi boljeg vidika poslužili kod kartiranja M. Turčinom i tom su mu prilikom izmjerili visinu, dok je V. Turčin ostao neizmjerjen. Radi toga nije unesen ni u kartu priloženu ovom broju, a isto tako ni 2700 m visoki, markantni, ali neizmjereni vrh 2 km istočno od V. Turčina, koji na karti nema označenog imena, ali sam od tamšnjih pastira saznao da se zove Karabunar. (Na karti se Karabunar zove samo visoravan nešto južnije).

Na Turčin nema puta, nego se treba orijentirati po karti. Ako se sa Popove Šapke odvezemo skijaškom uspinjačom na Ceripašin vrh 2525 m, treba nam za uspon manje od tri sata. Ne može se opisati kako je ugodno nakon odmora u planinarskom domu na Popovoj Šapki početi s planinarenjem na tolikoj visini svjež i odmoren. Po blagom, kamenom bilu, obrasлом travom, idemo 2 km u pravcu zapada do kote 2562 m, zatim južno kratkim usponom na kotu 2585 m, koju zovu Plavo brdo. Desno nam se pruža pogled na dugi paralelni greben vapnenačke grade, koji je poprečnim rječnim koritima četiriju pritoka Tetovske rijeke rascijepljen na tri dijela: kote 2396 m, 2464 m i 2511 m (slika u prošlom broju). Nastavljamo put u južnom pravcu i dolazimo usponom od pola sata na 2700 m visoki Karabunar, čija impozantna piramida završava hrpotom razbacanih kamenih balvana. S njega se spuštamo strmo na zapad prema V. Turčinu za kojih 200 m do sedla, gdje je na kamenu crvenom markacijom označen pravac V. Turčina. Zimi smo ovamo došli traverzirajući Karabunar po zapadnoj strani, jer smo imali dosta tvrdi snijeg, ali u ljeti strmina je prejaka za priječenje, pa smo se popeli na vrh. Nismo požalili truda, jer smo bili nagrađeni krasnim vidikom. Južno od sedla, oko 120 m duboko svjetlucaju se dva nepresušiva izvora dobre, hladne vode, do kojih se možemo lako spustiti po travnatom terenu. Nalaze se na visini od oko 2375 m i natapaju pašnjak pun ovaca. Sa sedla treba nam još dobrih pola sata do vrha V. Turčina. S vrha nam pogled odmah pada preko na glečerski cirk Džinbeg,

\*) Nakon što sam završio članak o Šar-planini u prošlom broju, bio sam, zahvaljujući P. D. Sveučilišta »Velebit«, ovog ljeta ponovno dulje vremena na Šar-planini, pa sam tom prilikom temeljito upoznao masiv Turčina i teren južno od njega. Stoga u ovom broju nastavljam sa Šar-planinom i donosim neke ispravke u vezi s Turčinom.

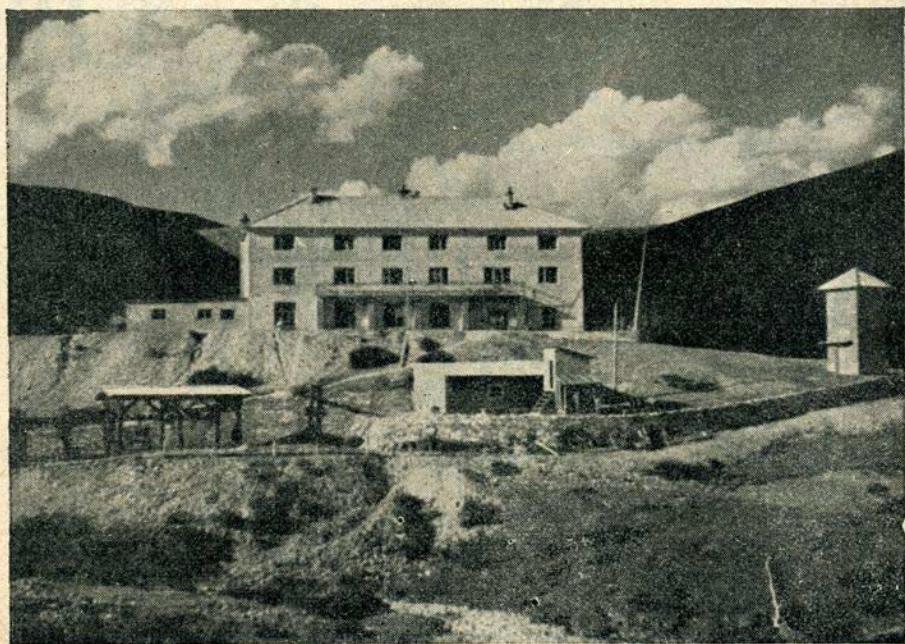
sa jezerom, sedlom i kotom 2505 m istog imena. Svojim pustinjskim izgledom ostavlja tmuran utisak i unatoč jezera sliči na motiv iz Sahare. Sa V. Turčina treba nam pola sata da se grebenom spustimo na M. Turčin (2702 m). Čitav masiv Turčina obrastao je travom gotovo do samih vrhova, izuzev najstrmijih mjeseta kao što je na pr. sjeverna strana M. Turčina, koja je okomita i završava točilom, gdje smo još 20. VIII. našli dosta veliki snježanik (sl. br. 4 i 5).



Sada se ispod V. Turčina dovršava izgradnja planinarske prihvavnice na visini od 2702 m, od koje treba svega pola sata do vrha. Time će biti omogućeno planinarima i skijašima da se i zimi penju na Turčin, što je do sada bilo opasno, radi nestalnog vremena i iznenadnih snježnih mećava.

**SMREKA.** Spuštajući se s Turčina na jug dolazimo za pola sata do početka prostrane doline Smreke, (na karti Česta Kamen), u koju dolazi sa zapadne, prizrenske strane staza iz sela Brod. Na sedlu ispod Džinibega

staza se račva. Gornji krak prolazi ispod Turčina, a iznad doline, zatim dolazi preko sela Jelovljana na želj. stanicu Palčište, 7 km južno od Tetova. Donji put prolazi dnom doline Smreke, ispočetka uz potok, a zatim iznad Arnautskog Novog sela i Selce-keča, te svršava na stanicu Badovinje. Oba puta traju oko 5 sati. Dolina Smreka je ogroman pašnjak s bezbrojnim stadima ovaca. Jedan put smo trebali četvrt sata dok smo si među njima prokrčili put. Ovčarski psi su ovdje tako oštiri, golemi i nasrtljivi, da bi mogli, naročito noću, postati opasni po život. Dobar štap u rukama planinara ipak ih može održati u pri-



Sar-planina: Planinarski dom na Popovoj Šapki (1785 m), ispod doma početak skijaške uspinjače

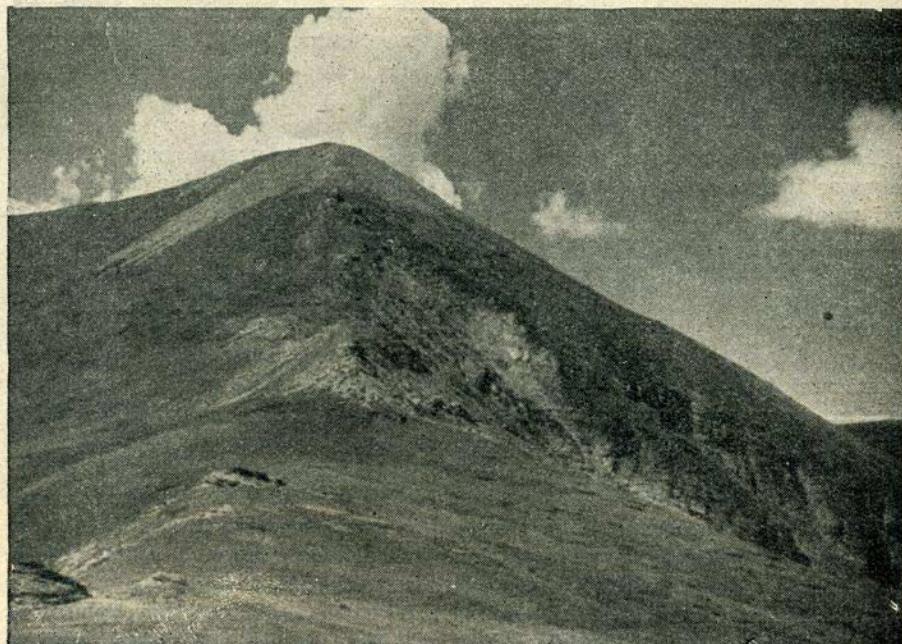
Foto: Ž. Poljak

stojnoj udaljenosti. Dolina se spušta prema istoku i postepeno se suzuje, da se konačno pretvori u kanjon, kojim se strmo ruši lijevi krak Novoselske rijeke. Na početku kanjona, na visini od 1900 m nalazi se ljeti bačilo (pastirski stan) po imenu »Smreka«, a zadugari su Arnauti i prema strancima gostoljubivi.

**BIJELO JEZERO** (1960 m). Do jezera ima sat i pol hoda putem koji u velikom luku obilazi brijež Smreku, te obrašten borovnicom i klekovinom lagano se spušta do jezera. Promjer jezera je oko 300 m, a smješteno je u prostranoj glederskoj dolini, u kojoj je dobra paša, pa se i ovdje nalazi jedno bačilo. U jezero utječe nekoliko potoka, koji sa sobom donose toliko nanosa da se jezero pomalo pretvara u tresetište. Sa istočne strane jezera je ogradačio morenskim grebenom, na jednom mjestu probijenim, i tu izvire potok. Uz njega odlazi nizbrdo i put, kojim se za 5 sati može stići do željezničke stanice

Badovinje. Uzbrdo, na zapad vodi preko sedla (2320 m) jedna staza, u centar južnog dijela Šar-planine, na visoravan Šutman.

BORISLAJEC (2662 m). Sa Bijelog jezera treba učiniti interesantan uspon na najviši vrh južno od Turčina. Borislajec se diže okomito iznad jezera. Puta nema, nego se od jezera ide nešto prema zapadu, gdje je najblaža strmina. Penjemo se najprije pašnjakom, zatim kroz klekovicu i borovnicu, i za jedan sat stižemo po strmom točilu na sedlo zapadno od vrha. Tu stajemo kao ukopani pred divnim vidikom na drugoj strani. U dubini od skoro 500



Sar-planina: Veliki Turčin sa sedla pod Karabunarom

Foto: Z. Poljak

metara crni se Crno jezero (2122 m), a iznad njega ogromne stijene, koje se desno nastavljaju mnoštvom vrhova, od kojih su svi iznad 2500 m. Od sedla na vrh treba još 15 minuta laganog hoda.

Ovdje je završilo naše putovanje po Šar-planini. Vrijeme se pokvarilo tako da se više nisu mogle praviti snimke. Spustili smo se do Crnog jezera, vrlo hladnog i punog nekih, nama nepoznatih, životinja, sličnih daždevnjacima. Za daljnja dva sata stigli smo do orientalnog turskog sela Lomnice. Pređ nas su izašli sijedi bradati starci i prijazno nam pokazali put. Kasno u noći došli smo u arnautsko selo Negotin, gdje su nas smjestili u školu i donijeli nam nešto hrane i lubenica. U jutro nas je probudilo mistično bubenjanje sa plesom, narodni običaj povodom jedne svadbe u selu. Krenuli smo na željezničku stanicu Vranovci i preko Gostivara stigli na Ohrid. Ovdje smo se par dana odmorili na plaži, a zatim krenuli na istok da upoznamo i drugu makedonsku planinu.

## II. PERISTER (2600 m)

Perister je jedna od naših najjužnijih i najviših planina. Nalazi se između Prespanske kotline s Prespanskim jezerom, i Bitoljske kotline, Pelagonije. Sjevernom granicom možemo smatrati cestu Bitolj-Ohrid, uz koju se gradi pruga normalnog kolosijeka. Prema jugu se bilo Peristera lagano spušta i 14 km od glavnog vrha prelazi grčku granicu. Makedonsko stanovništvo zove ovu planinu Pelister, a ne Perister, kako nalazimo u literaturi.

Peristerski masiv građen je od granita i kristalastih škrljjevaca koji se ljeskaju na suncu i blješte u oči. Radi svoje grade vrlo je otporan prema eroziji i zato je zadržao svoju veliku visinu. Sa zapada i istoka nalaze se linije rasjeda, duž kojih su se spustile spomenute kotline, Bitoljska i Prespanska, i time još povećale njegovu relativnu visinu. Radi te velike visine Perister ima gotovo alpsku klimu, dok ispod njega u Pelagoniji nalazimo mediteranske komponente. Tu se njeguju vinogradi, sadi se duhan i vrše umjetna navodnjavanja. Osim zemljoradnje razvijeno je i sitno stočarstvo, jer je Perister obrasio travom gotovo do najvišeg vrha. Zapadna strana planine je za razliku od središnjeg i istočnog dijela dosta šumovita. Iznad sela Capari nalaze se čitave šume endema molike (Pinetum Peucis), koja je zakonom zaštićena. Područje Peristera proglašeno je nacionalnim parkom, sječa je zabranjena i vrše se pošumljavanja. Zahvaljujući svojoj gradi, čitava je planina bogata vodom, hladnim i nepresušivim izvorima, od kojih nastaju tako obilni potoci da se kod sela Nižepolja mogla sagraditi hidroelektrana. Zimi je Perister idealan skijaški teren. Napadaju tako debele naslage snijega, da se po čitave godine održe snježanici. Stanovništvo je makedonsko, izuzev nekoliko sela po obroncima naseljenih Rumunjima, koje narod naziva Vlasima, a došli su ovamo kao stočari.

Perister spada u djelokrug najjačeg P. D. Makedonije, »Pelister« iz Bitolja. Društvo posjeduje dva planinarska doma, izvrsno je kaptiralo nekoliko izvora u planini i gradi treći dom na Golemom jezeru. U planu rada je i markiranje glavnih puteva, jer su stare markacije iz 1937. godine gotovo nestale. Najkraći je pristup na planinu iz Bitolja, glavnog grada Pelagonije, 1045 km željeznicom od Zagreba. To je vrlo lijep grad sa 31.000 stanovnika po novom popisu stanovništva, sa podružnicama »Putnika« i par hotela. Druga ishodišna točka je Ohrid, makedonska Opatija, koji je cestom, dugom 75 km povezan s Bitoljem, a željeznicom sa Skopljem. Na pola puta do Bitolja je treći gradić, kotarsko mjesto Resen, od kojeg se odvaja 7 km duga cesta do Prespanskog jezera, gdje se sada grade nova sindikalna odmarališta.

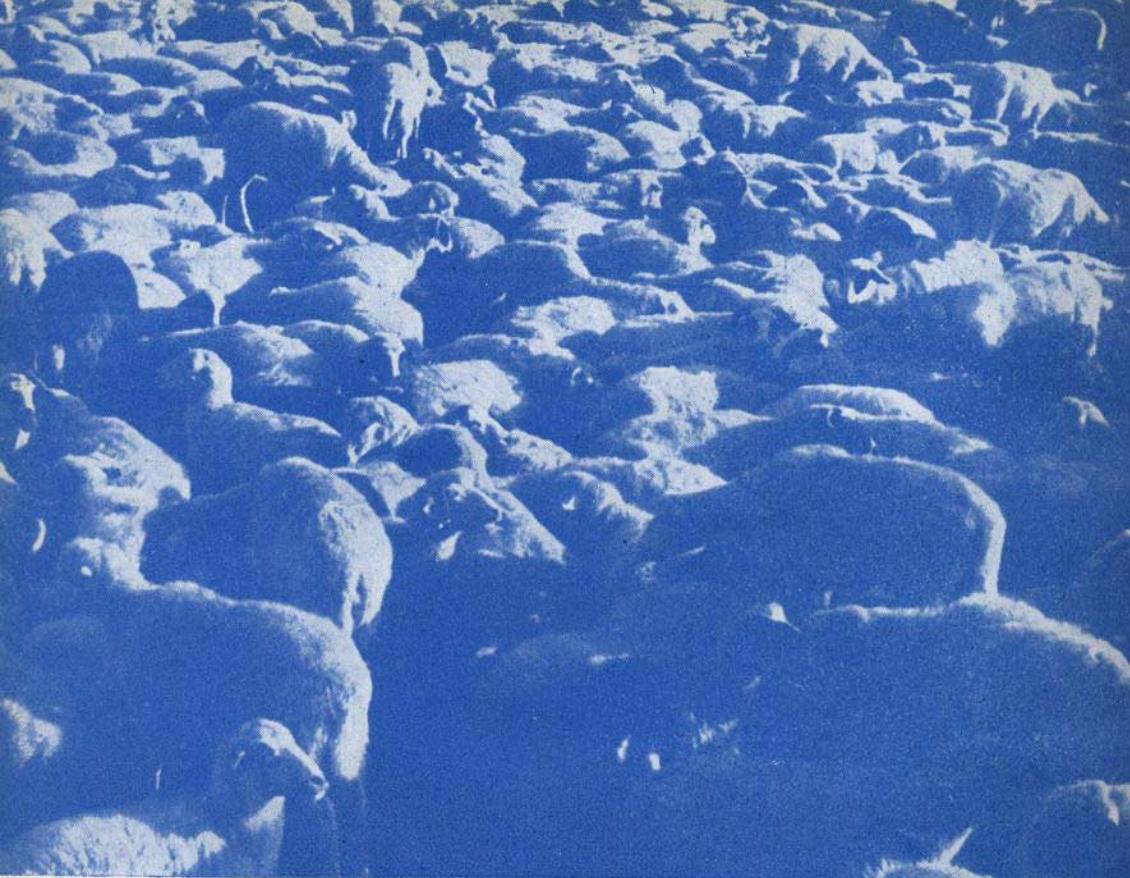
**Usp on.** Ako dolazimo iz Ohrida skrenut ćemo sa ceste kod sela Capari i popeti se na vrh dobrim vojničkim putem, sagrađenim još u Prvom svjetskom ratu za potrebe Solunskog fronta. Put nije naporan, dobro je izведен, mjestimično uklesan u stijene, a u početku prolazi kroz šumu.

Bitoljski planinari idu na Perister obično preko sela Magareva, gdje počinje uspon. Uspinjući se na brije Kapanči, za pola sata stižemo do velikog dječjeg oporavilišta, blizu kojeg se nalazi i odmaralište makedonske vlade. Ovamo se gradi nova automobilska cesta, dobro trasirana, koja se u mnogim zavojima penje od Magareva. Nakon još desetak minuta uspona stižemo do velikog turističkog doma, sagradenog na visini od 1430 m. Za dalnjih četvrt sata stižemo u lijepi planinarski dom sa dvadeset kreveta. Sagraden je 1936. godine na visini od 1625 m usred šume pokraj jakog hladnog izvora.



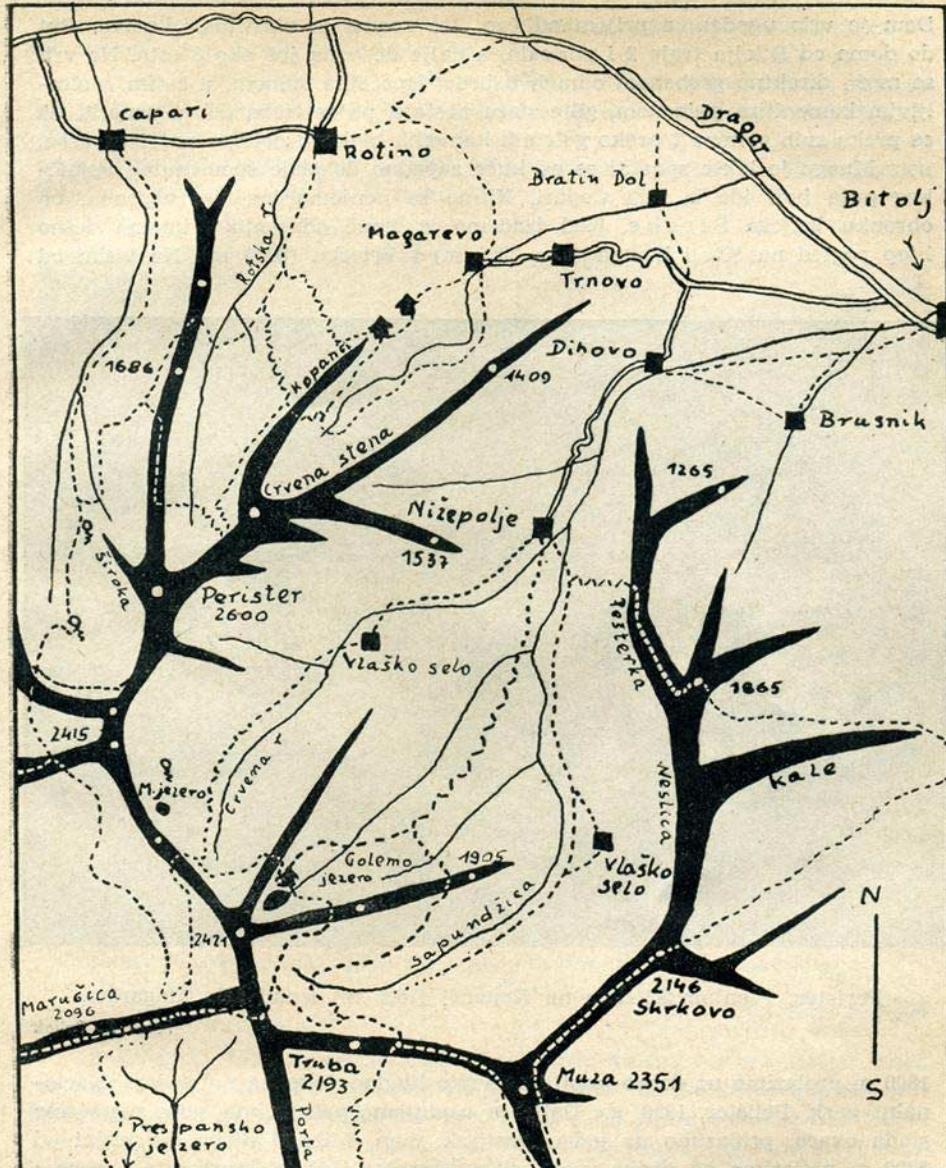
Šar-planina: Pogled sa podnožja Turčina prema jugu

Foto: Z.



Krdo ovaca na Šar-planini

Foto: Ž. Poljak



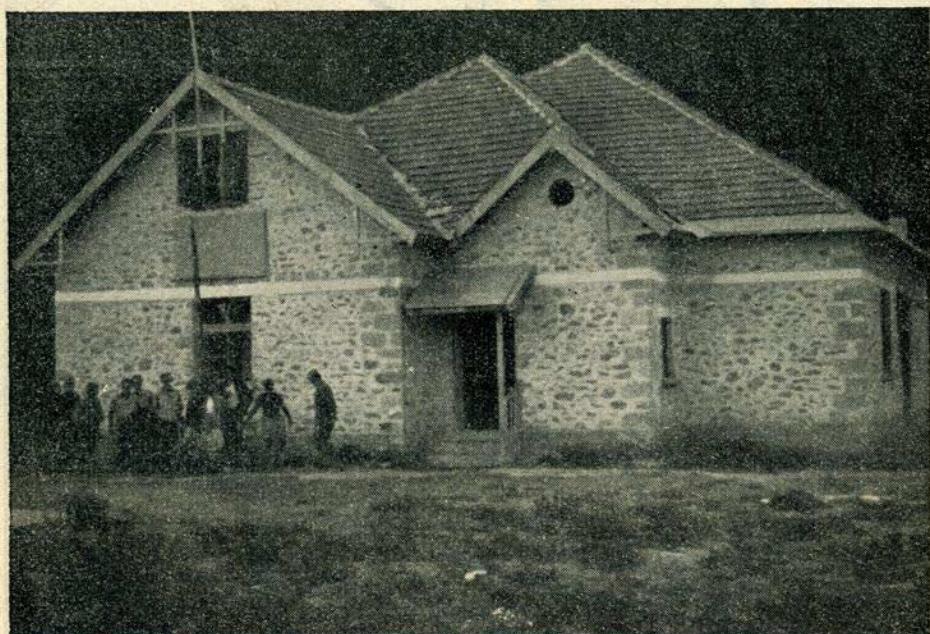
## PERISTER

1 : 100.000

- selo
- put
- ↖ potok
- ↑ bl. dom
- ~~ cesta
- ↗ izvor
- Poljak Željkoski

Dom je vrlo ugodan, a prijem odličan, što znamo iz vlastitog iskustva. Put do doma od Bitolja traje 2 i pol sata, a dalje do vrha još oko 3 sata. Na vrh se može direktno grebenom odmah uzbrdo, ispočetka šumom, a zatim zanimljivim kamenitim grebenom, gdje staza nestaje, pa se treba dobro uznojiti da se preko svih vrhova i preko golemih kamenih blokova dokopa najvišeg vrha.

Mnogo je lakše spustiti se od kuće zapadno do prije spomenutog vojničkog puta koji ide iz sela Capari. Njime se penjemo laganim usponom po obronku brijega Široke. Kad izademo iz šume od molike, imamo desno lijep pogled na Kozji kamen (oko 2200 m) i Vrtešku (2010 m). Na visini od



Perister: Planinarski dom na Kopanči (1625 m) iznad sela Magareva

Foto: Z. Poljak

1800 m prolazimo uz dobro kaptirano vrelo hladne vode, sa natpisom: »Nacionalni park, Pelister, 1950. g.« Dalje se uspinjemo pašnjacima, gdje susrećemo stada ovaca, prolazimo uz jedan pastirski stan, i iznad njega, na visini od 2000 m nailazimo na drugo vrelo, slično prvome. Još tričetvrt sata uspona i stizemo na sedlo južno od glavnog vrha, odakle se lijepo vidi Prespansko jezero, sa Samuilovim otočićem, tromeđom Jugoslavije, Albanije i Grčke. Narочito je zanimljiv pogled na Peristersko malo jezero, koje se je smjestilo postrance u udubini jednog stozastog vrha. Sa sedla penjemo se još pola sata po kamenom terenu, preskačući kaverne, iskopane još u Prvom svjetskom ratu, kada su se ovdje, na visini od 2600 m, vodile krvave borbe. Spotičemo se na zardalim ostacima oružja, konzerva i bodljikavih žica i napokon dolazimo do kamene piramide na vrhu visokom ravno 2600 m. Odavle se po lijepom vremenu vidi Olimp u Grčkoj, visok 2918 m.

Silaz. Najinteresantniji je silaz preko Peristerskih jezera i sela Nižepolja u Bitolj. Ovaj put je ugodan i za uspon jer prolazi uz mnoge izvore, ali ne prolazi ugodnom šumskom hladovinom.

Od vrha se lagano spušta prema Grčkoj erozionalnoj visoravan, iz koje se izdiže greben s brojnim stjenovitim vrhovima (kota 2415 m, kota 2421 m, Truba 2193 m, Muza 2351 m i niz drugih). Na zapadnu stranu nastavlja se na Perister dosta razbacanih šljajtih vrhova od kojih su najviši Kozji kamen 2210 m i daleko na zapadu Vrteška 2010 m.



Perister: Golemo jezero (2218 m) s gradilištem novog planinarskog doma  
Kanjon Tare

Foto: Ž. Poljak

S vrha se treba vratiti na sedlo i produžiti prema Malom jezeru kojeg vidimo već iz daleka. Pod jezerom nalazi se izvor hladne vode, a pitka je i jezerska voda. Jezero se nalazi na visini od 2200 m, promjer mu je oko 100 m i otječe podzemno u dolinu. Put s vrha do Malog jezera traje tri četvrt sata, a do Golemog jezera dalnjih tri četvrt sata u pravcu juga istoka, stazom preko pašnjaka.

Golemo jezero nalazi se na visini od 2218 m, ispod kote 2421 m, a na vrhu glečerske doline, okrenute prema sjeveru. Dvaput je veće od Malog, ovalnog oblika i duboko 20 m. Ovdje bitoljski planinari grade dobrovoljnim radom veliku planinarsku kuću koja će do konca godine biti stavljena pod krov. Jezero je velik dio godine zaledeno i planinari imaju u vidu razvitiak sportova na ledu, koji su u Makedoniji do sada potpuno nepoznati. Smetat će samo to, što je veći dio zime jezero pokriveno silnim naslagama snijega, de-

belim katkada i po 20 m. Od jezera može se za tri sata stići do Prespanskog jezera Povratak do Bitolja traje tri i pol sata. Put se spušta travnatim terenom, u mnogim zavojima i uz mnoge izvore do sela Nižepolja. Desnom stalno pogled pada na interesantan brije Neslicu izbrzdan okomitim paralelnim pukotinama, koje završavaju jednako velikim pravilnim točilima. Desno iza Nižepolja na obronku Pešterke ističe se bijela horizontalna pruga duga par kilometara. To je akvedukt nove hidroelektrane. Karakteristično je za ovaj kraj, da je voda iskorištena kao rijetko gdje. Umjetno navodnjavanje tako je prošireno, da su mnogi obronci Peristera prekopani pa čovjeku upravo dosadi preskakivanje kanala. Od Nižepolja imademo već automobilsku cestu, dugu 8 km, koja preko Dihova vodi u Bitolj.

Laki pristup iz Bitolja, blizina Ohridskog i Prespanskog jezera, krasna glacijalna jezera, prekrasni vidici i skijaški tereni, te tri planinarske kuće, karakteristike su ove lijepo i zanimljive planine, koje joj daju veliku turističku važnost.

T. Podgorski:

## *Planinari, bodovi i repovi na Triglavu*

Slagarska grijeska, ispremiješan slog? Ne, naslov je sasvim točno složen i otisnut. On je naime doista tako zamišljen: Planinari, bodovi i repovi na Triglavu.

Znam, vama je to prilično nejasno, ali zacijelo ne bi postalo mnogo jasnije, da sam izabrao koji drugi odgovarajući naslov. Recimo »Planinarska bodomanija« ili »Zagrebački planinari u lovnu za bodovima« i t. d. Da imam naučnih ambicija mogao bih staviti i naslov »Orografija Jugoslavije sa specijalnim obzirom na sistem bodova«, ali se bojam, da sve to ne bi koristilo, jer bi još uvijek u glavama većine čitatelja iza takvog naslova stajalo nekoliko upitnika.

Međutim, za utjehu mogu reći, da do pred kratko vrijeme ni ja sam ne bih znao, što se krije iza takvih riječi. Znao sam doduše, da u raznim sportskim granama postoji ocjenjivanje po bodovima, da se razna sportska natjecanja odigravaju po t. zv. bod-sistemu. U planinarstvu znao sam za bodove samo u vezi s takmičenjima između planinarskih društava ili grupa, kada se bodovima ocjenjuju uspjesi u pojedinim točkama takmičenja. Ali ovdje, kao što se već iz naslova vidi, ne radi se o tome. A što je po srijedi najbolje ćete razumjeti, ako ispričam moje planinarske doživljaje, koji su moje znanje o planinarstvu obogatili novim, dragocjenim spoznajama na tom polju.

Dogodilo se dakle ovoga ljeta u Kamniškim Alpama. Kasno, sunčano po podne, kada je sunce već prilično naginjalo zapadu i — kako je to u ovakvim opisima neizbjježivo — iskosa šaralo blijedo-rumenim bojama stijene Dolgog hrbta i Skute. Odmorio sam se u kući na Kokrškom sedlu i nakon lagodnog tumaranja ispružio se na blagoj padini Grintavca promatrajući igru boja na Kočni i stado divokoza na Podima. Takav mir, tišina, da čujem samo večernju igru mušica u zraku. Najednom začujem kako se, vjerojatno ispod

nečijih nogu, ruše, kamenčići, a naskoro i korake. Nedaleko mene spuštaju se s Grintavca dvije planinarke. Mlade, upravo nestošno veselje izbjija im iz očiju, iako se na njima primjećuju očiti tragovi umora.

Pozdravljamo se. One zastaju i jedna me zapita:

»Prosim vas, je še dalko do Cojzove koče?«

Sirotica, trudi se, da njezin upit zvuči bar malo slovenski, ali iz tih par riječi prepoznajem u njoj Zagrepčanku.

Nakon mog odgovora slijedi i drugi upit, ovaj put svakako bez vidljivog nastojanja, da poprimi boju »slovenčine«:

»A, prosim vas, koji je ono vrh?« — i pokazuje rukom na Kalški greben.

I sada dolazi ono, t. j. moj prvi susret s bodovima u planinarstvu, samo što ja toga nisam bio odmah svijestan.

Mlade planinarke postavile su naime i treće pitanje:

»A koliko bod..., t. j. koliko je visoka Kalška gora?«

Iskreno priznajem, to nisam točno znao, ali sam ih zadovoljio s obavijesti, da nešto prelazi 2000 m. One su se značajno pogledale i nastavile s primjedbom, da to vjerojatno nije daleko od Cojzove kuće, pri čemu mi je upalo u oči, da se uopće nisu zanimale, ima li na toj turi što značajno i t. d.

Ocijenio sam prilično povoljno njihove planinarske sposobnosti i označio im vrijeme uspona sa nešto preko pola sata. Njihove su oči oduševljeno zasjale i moja je prva sabesjednica usklknula:

»Pa tu ćemo opet vrlo lako zaraditi priličnih bodova! A ima li gore štampiljka?«

Primjetio sam, kako ju je moj odgovor da »štampiljke«, koliko je meni poznato, nema, dosta razočarao. Utješila ju je izjava njezine prijateljice:

»Pa ništa! Vjerovat će nam valjda, kad smo dvije i opišemo uspon. Bilo bi svakako šteta propustiti toliko bodova, kad ih imaš na dohvati ruke.«

Iako sam ih tek prvi put viđao, gotovo sam zaboravio dobar ton i u ogromnoj znatiželji samo što nisam zapitao, kakvi su to bodovi, o čemu se zapravo radi. Na sreću one su već pozdravile i u svom oduševljenju upravo odlepršale. Dobar ton bio je sačuvan, ali u meni je gorila znatiželja. Najprije sam počeo mirno razmišljati o mogućim značenjima pojma »bod« u planinarstvu. Ne našavši na taj način zadovoljavajuće rješenje, bacio sam se na razne vrtoglave kombinacije, dok me na kraju pojam »bod« nije počeo proganjati kao teška mōra. Propalo je moje uživanje u igri divokoza, u prelijevanju posljednjeg rumenila na najvišim vrhovima, a gotovo nisam ni zamjetio mjesec i zvijezdu Danicu, koji su upravo izašli, i mučen teškim problemima spustio sam se u sumrak do kuće.

U svom očajanju već sam bio odlučio, da moje nove znanice bez okolišanja upitam za čudno značenje toga pojma, ali kad sam došao u kuću, nigrdje ih nisam vidio. Ispričao sam svoj doživljaj prijatelju i zamolio ga, da mi pomogne u rješavanju problema. Uzalud. Iako je iskusni planinar, nije mi ni on mogao pomoći.

Drugog jutra namjeravali smo rano krenuti, pa smo se odmah uputili na naše ležajeve. Možda mi ne ćete vjerovati, ali meni bodovi nisu dali ni u noći mira. Vrtio sam se i budio i svakiputa se sjetio na te proklete bodove.

Drugi dio ovoga doživljaja odigrao se slijedećeg dana na Kamniškom sedlu. Okvir slike sličan onome od prvoga dana. Predveče, sjedim iznad planinarske kuće na sedlu i gledam ispod sebe Okrešelj, slap, Logarsku dolinu i — ne mislim više na bodove. Stazom, koja siječe padinu Brane, spuštaju se prema

kući dvije planinarke. Dolaze bliže i ja u njima prepoznajem moje znanice od jučer. Istog časa u meni se opet javlja problem bodova, ali sada znam, da će on biti naskoro riješen.

Prepoznajemo se i pozdravljamo kao stari znaci. Nakon nekoliko riječi o današnjoj turi one me upitaju:

»Koji je to vrh?«

Čovjek bi pomislio, da će pitati za Planjavu, Ojstricu, Rinke, ili da će svrnuti pažnju prekrasnim pogledima u Logarsku dolinu. Ali ne. One pitaju za Branu.

»Koliko on bodova vrijedi?«

Tu smo! Sada smijem pitati, jer ovo zbilja ne razumijem. One mi tumače:

Članice su jednog od zagrebačkih planinarskih društava. U društvu se je od prvoga dana njegovog osnutka kao osnovni problem pojavilo pitanje pravednog načina razdiobe planinarskih rezervata među članovima. Nakon dugog razbijanja glava došlo se na genijalnu zamisao. Rezervati će se dijeliti članovima po bodovima, a bodovi će se računati po vrhovima, na koje se pojedini član popne. Viši vrh, više bodova i — više rezervata. Zar ne, to je bar jasno? — One su doduše planinarke početnice, nakon Sljemena ovo su im prve ture, a izabrale su baš Kamniške Alpe, jer se tu može relativno lako »zaraditi« mnogo bodova. Čim se popneš na visinu iznad 1500 metara, pa izabereš grebenske putove, možeš u Kamniškim nakupiti masu bodova u par dana, bez mnogo truda, jer se kroz čitavo vrijeme ne moraš ni jednom spustiti natrag ispod 1500 metara.

Rastumačile su mi i otišle. Ja sam ostao sjediti na mom kamenu i zaplijio pogled u sumaglicu, koja se hvatala po stijenama oko Okrešlja. Je su li to doista magle ili se to meni magli? Sve nekako imam osjećaj, da se to više meni magle pojmovi, nego što se magle vuku po Okrešlju.

A nije ni čudo! Toliko sam čuo o sadržaju planinarstva, o tome kako je veličina planinarstva ne samo u mogućnostima neusporedivog uživanja u ljepotama prirode, u jačanju fizičkih svojstava, nego i u izgrađivanju naročitih karakternih osobina, razvijanju drugarstva, požrtvovnosti, jačanju volje i borbenosti i t. d., i t. d. I sve se to najednom pokazuje pogrešnim, jer — »bodovi su ono, što nas naprijed kreće«, a u potjeri za bodovima mora naravno otpasti štošta iz takvog sadržaja planinarstva. Čuo sam i za neka načela o odgoju planinarskih kadrova, ali sada uviđam, da je i to pogrešno, prekomplikirano, jer nema ništa jednostavnije za odgoj planinara, nego načelo: Viši vrh, više bodova. A kasnije možda ćemo to upotpuniti i sa »štopericom« u ruci, ali to je, izgleda, za sada još preuranjeno.

Nakon ovoga otkrića postalo mi je štošta jasnije. Shvatio sam, zašto se tako slabo posjećuju izleti na naše bregove u Gorskom Kotaru i u Lici, a zašto pred Aljaževim stupom na Triglavu stoje repovi planinara, koji čekaju na »štampiljku«. Jedno vrijeme sam mislio, da su i šire mase planinara doista spoznale veličajnost najveće stijene naših planina, svu draž jedinog ledenjaka u našim Alpama, užitke povratka kraj Triglavskih jezera i t. d. Onda sam opet čuo, da se radi o nekoj triglavskoj modi, a sada mi je jasno, da su zacijelo u mnogo slučajeva bodovi u pitanju.

Sumrak se je hvatao, a ja sam još uvijek sjedio na mome kamenu. Vrh Planjave i Ojstrice još se malo rumenio, ali Okrešelj i Logarska dolina bili su već u potpunoj tami. Moram priznati, da me je pomalo zahvaćalo neko sentimentalno raspoloženje. Imao sam pred sobom Logarsku dolinu i nehotice

sam se počeo pitati, koliko ona bodova vrijedi. Nažalost nisam još imao tablica za bodove (jer one zacijelo postoje), pa to nisam mogao točno odrediti, ali mi je bilo jasno, da se njezina vrijednost u bodovima ne može visoko kretati. I onda sam pomalo u mislima prošao svoje nekadanje putove dolinom Trente, posjet izvoru Soče, sjetio sam se svoga alpskog ljubimca Špika i Martuljkove skupine, pa, priznajem, sa žalošću morao sam doći do zaključka, da čak i Špik u bodovnoj konkurenciji slabo prolazi. Misli su me vodile dalje na moje ljubimce, Klek, Bijele stijene, Risnjak i na kraju na moje draga Samoborsko gorje. Ono me je najviše ražalostilo. Sjetio sam se, kako je bogato oblicima, kako su raskošne boje njegove jeseni u svim nijansama crvenog, smeđeg, žutog i jesenski zelenog, a kako nisko notira na burzi bodovnih vrijednota naših planina.

I eto, postao sam sentimentaljan, jer mi je bilo malo teško makar i za neko vrijeme rastati se s tim mojim ljubimcima. Trebaju mi naime nove gojzerice, stare su dotrajale, pa ako i moje društvo prijeđe na bod-sistem (a možda ga je već i usvojilo), ne će mi preostati drugo, nego baciti se u potjeru za bodovima. Da ih ulovim bar toliko, koliko treba za jedne gojzerice. A kad čovjek pomisli, kolika je konkurenca, sve ono ispod 2500 m morat će izostaviti.

U takvom raspoloženju, već u mrak, spustio sam se prema kući. Ne znam, kako sam se onda sjetio onoga poznatog planinara, koji je u jednoj raspravi o vrijednosti planinarenja i po nižim planinama oduševljeno uskliknuo: »O, kako je krasno i korisno planinariti starim slavenskim šumama!«

Siromah. On nije znao za bod-sistem.

*Livio Šaina:*

## *U Raši formirana druga speleološka sekcija u Jugoslaviji*

U proljeće ove godine formirala se u sklopu Planinarskog društva Raša druga speleološka sekcija u Jugoslaviji. Zahvaljujući pomoći, koju je sekcijsi pružila Direkcija istarskih ugljenokopa, mogla se već u kratkom vremenu razviti toliko, da je početkom lipnja već bila u stanju da započne istraživačkim radom.

Na svojoj prvoj ekskurziji, dne 4. VI. o. g., sekcija je ispitivala jednu špilju koja se nalazi u krednom vaspencu na području jugoistočno od rudnika kamenog ugljena Raša. Ova špilja (zajedno sa ostalima kojih je do sada 10), ima vrlo važnu ulogu u tektonici ugljenokopnog bazena. Istraživanjem špilja, koje je sekcija ispitivala na svojoj četvrtoj i petoj ekskurziji, mogao je biti donešen zaključak, da u centralnom dijelu bazena postoji jaki sistem poprečnih rasjeda sa približnim pravcem zapad-istok, koji je do sada bio potpuno nepoznat. U svojim budućim ekskurzijama sekcija ima u programu ispitati sve špilje u južnom dijelu bazena, gdje se nalazi jedna velika prslina kroz koju stiže voda do jamskih radova, sa pritiskom od 14 atmosfere. Ako bude uspjeha kod ovih istraživanja, rezultat će biti veoma koristan rukovodstvu rudnika prigodom otvaranja ovog jamskog polja.

Zato je opravdana velika pomoć, koju Direkcija istarskih ugljenokopa pruža našoj sekciji, jer će naša privreda imati najveću korist od tih istraživanja. Ta se pomoć sastoji u prvom redu od materijala kojeg smo dobili, kao na pr. čelično uže i konop, zatim osiguranjem prevoznih sredstava prilikom ekskurzija. Do sada naša speleološka sekcija posjeduje 150 m ljestava, koje su naši članovi sami izradili, zatim 250 m konopa, tako da bi se sa ovim materijalom mogli spuštati do prilične dubine.

Speleološka sekcija je najmlada sekcija našeg društva, ali do sada i najaktivnija. Pored dobrovoljnog rada kod izradbe ljestava i kovanja planinarskih čavala, koji su potrebni za spuštanje u špilje, članovi sekcije otvorili su i ispitali jedno staro napušteno istražno okno duboko 140 m, koje je bilo izbušeno još u prošlom vijeku (od 1875.—1880. g.). Okno je bilo zatvoreno na površini već oko 60 godina, pa je prijetila opasnost od plinova, tako da su se »špiliari« spuštali sa maskama i Dreger aparatima.

Pored toga, u okviru sekcije održavaju se predavanja, kako bi se članovi mogli upoznati sa važnošću ispitivanja podzemnih šupljina i njihova postanka. Do sada je već nekoliko članova naučilo poznavati razne vrste fosila životinjskih i biljnih, koje su nekada, (prije kojih 150,000.000 godina), živjeli na tom području.

Izvještaj broj članova pokazao je interes i želju, da se upozna sa načinom snimanja i skiciranja špilja i orientacijom.

Prilikom spuštanja u špilje špiljari su snabdjeveni električnim lampama i rudarskim kapama, koje im dodjeljuje Uprava rudnika Raše. Spuštanje se vrši pod rukovodstvom tehničkog referenta sekcije, koji se uvijek spušta prvi, pa onda preko telefona rukovodi spuštanjem ostalih. Kod spuštanja svaki se član mora zavezati oko pasa konopom, koji se čvrsto drži na površini, kako bi se spriječile eventualne nesreće i spuštanje bilo potpuno sigurno.

Za svaku špilju izrađuju se skice u mjerilu 1:250 ili 1:500, već prema veličini samih špilja, sa kratkim tehničkim opisom, tako da bi taj rad mogao služiti ne samo kao materijal za arhivu, nego bi se to moglo iskoristiti kod rudarskih istraga i eventualno kod istraga na hidrološkom polju.

# V I J E S T I

ZAKLJUČCI

plenuma Planinarskog saveza Hrvatske održanog dne 22. i 23. X. 1950. na Sljemenu

1. Masovnost (organizaciona pitanja). Da bi masovnost dobila puni sadržaj i da ne bi postala kočnica za akciju, potrebno je odmah pristupiti organiziranju i formirajušto većeg broja planinarskih društava, a od postojećih velikih društava for-

mirati veći broj manjih, gdje god  
ză to postoje uslovi.

Broj članova ne smije biti odlučan kod formiranja društava, već objektivni uslovi.

PDZ će izvršiti reorganizaciju do 1. I. 1951. god., a Savez će izraditi plan formiranja novih društava do 1. XI. 1950. god.

2. Rad sa omladinom. U radu sa omladinom razviti najširu akciju, posvetiti ovom radu posebnu

pažnju, koordinirajući rad sa odgovarajućim ustanovama i organizacijama. Uključiti u planinarski rad nastavnike i omladinske rukovodioce.

Odmah se povezati sa rukovodiocima pionirskih organizacija i savjeta da bi svi pioniri bili obuhvaćeni u planinarskom pokretu. Za taj zadatak posebno zadužiti jednog člana Upravnog odbora u Savezu i društva.

3. Propaganda. Propaganda treba da bude sredstvo za postizavanje osnovnih ciljeva planinarstva. Zbog toga propagandu razviti najsvestranije i u tu svrhu koristiti sva moguća sredstva, tako da planinarstvo postane popularno i pristupačno svakom građaninu naše zemlje.

Svako društvo dužno je da surađuje sa organima Komiteta za turizam i ugostiteljstvo.

4. Sredstva. U skladu sa općim privrednim razvojem naše zemlje dužnost je cijelokupne organizacije, da se finansijski i materijalno potpuno osamostali i to tako da na području djelovanja jedne planinarske organizacije i uz tjesnu suradnju na svim planinarskim i ostalim organizacijama i ustanovama pronalazi sve moguće izvore i načine za ostvarenje te samostalnosti.

5. Objekti. U našoj republici ima još mnogo neobnovljenih planinarskih kuća, puteva i staza i neuređenih izvora. Zbog toga pristupiti odmah izradi planova obnove i izgradnje objekata na taj način, da plan treba da obuhvati ne samo potrebna sredstva, nego i način ostvarenja tih sredstava.

Saradnja među društvima mnogo će doprinijeti ostvarenju tih planova.

Zato Planinarski savez Hrvatske stavlja u zadatak svim planinarskim društvima, da do 1. XII. o. g. dostave ove planove u smislu ove točke.

6. Rekviziti. Pronalaziti mogućnosti proizvodnje rezervista iz lo-

kalnih i drugih izvora i kod toga se rukovoditi tijesnom suradnjom sa ostalim društvima, ustanovama i poduzećima.

7. Vanarmijski odgoj. Vanarmijski odgoj planinara treba razlikovati od predvojničke obuke. Sestrani odgojem planinara kroz planinarske škole, kurseve, logorovanja, razvijanje smisla za zajednički boravak u prirodi bez raznih udobnosti, u temeljnog obrađivanju predmeta iz prirodnih znanosti, krokiranja, pružanja prve pomoći, ostvariti će u cijelosti spomenuti zadatak. Zbog toga se treba odmah povezati sa rukovodstvima planinarskih društava i grupa, kod JA i sa rukovodstvima Saveza boraca NO rata. U tu svrhu izraditi će društva i Savez planove rada na vanarmijskome odgoju do 15. XI. 1950. godine.

#### GODIŠNICA SEKCIJE VODIČA

P. D. ZAGREB

Sekcija vodiča P. D. Zagreb poznatija pod imenom Izletnička sekacija, dne 5. X. o. g. proslavila je gođišnjicu svog opstanka u Centralnom narodnom sveučilištu. Tom prilikom bilo je 11 članova sekcije nagrađeno ukusnim plaketama, dok ih je 6 pohvaljeno, a 19 dobilo prigodne značke »vodiča« u znak priznaja za njihov požrtvovan rad u sekciji.

Drugi dio proslave održan je na Glavici i to 7. X., gdje se održalo drugarsko veče kojem su prisustvovali uzvanici Planinarskog saveza Hrvatske, upravnog odbora P. D. Zagreb i ostalih sekacija PDZ-a. Tog dana nalazila se na Glavici i grupa beogradskih planinara koja se priključila toj maloj svečanosti i u društvu sa našim vodičima provela ugodno veče.

Sekcija vodiča PDZ-a ima izabe jednu godinu plodnog rada i za-

ista bi mogla svim ostalim sekcijama služiti uzorom. Nesumnjivo da za njen uspjeh najviše zasluga ima drug Drago Belačić, naš popularni »Žohar«, a mi se nadamo, da će u drugoj godini svog opstanka rezultati rada te sekcije biti još značajniji za planinarstvo grada Zagreba.

E. F.

### VOJVODANSKI PLANINARI NA JADRANSKOM MORU I U SLOVENIJI

Planinarsko Društvo Apatin grupiralo je svoje članove u 10 grupa od kojih je:

Prva izletnička grupa pod vodstvom Sal Josif-a sa 6 članova provedla svoj godišnji odmor u Dubrovniku i okolini;

druga grupa pod vodstvom Dr. Rečei Ladislava sa 6 članova u Sv. Križu kod Jesenica (u Karavankama);

treća pod vodstvom ing. Bilić Branka, predsjednika PDA sa 5 članova na Rabu i okolici;

četvrta pod vodstvom bivšeg načelnika PDA Udvary Rudolfa sa 6 članova u Kranjskoj Gori, na Triglavu i Bohinjskom Jezeru;

peta pod vodstvom Pot Josifa sa 8 članova u Opatiji i okolini; najzad

šesta pod vodstvom načelnika i potpredsjednika PDA Šubert J. Franje st. i Šubert Fr. Franje ml. u Savinjskoj dolini.

Zadnja grupa, t. j. 6. izletnička grupa izvršila je o vlastitom trošku

i iz vlastitog materijala nove markacije na Raduhu (2065 m), na Loku (1956 m) i obnovila napuštene stare markacije u pravcu Robanov Kot (990 m) i na Ojstricu (2549 m).

Tom prilikom izletničke grupe prešle su vozom 6956 km, a pješke 337 kilometra.

Franjo Šubert

### BEOGRADSKI PLANINARI NA MEDVEDNICI

Zagrebački velesajam privukao je u Zagreb trudbenike iz svih krajeva naše domovine. Mnogi od njih bili su i planinari koji su svoj boravak u Zagrebu iskoristili i u svrhu posjetje našoj Medvednici. Tako su i članovi P. D. »Zlatar« i P. D. »Avala« iz Beograda posjetili domove P. D. Zagreba na Glavici i Sljemenu. Njihov boravak na Medvednici bio je srdačan i drugarski susret planinara iz bratskih narodnih republika. Članovi sekcije vodiča P. D. Zagreba, drugovi Glavač i Potlačnik, bili su im vođe puta, svaki sa grupom od oko 30 učesnika. Beogradski planinari oduševljeni rastali se od zagrebačkih planinara, zadovoljni sa dočekom i prijemom, kao i susret-ljivošću članova sekcije vodiča.

Taj mali susret na Medvednici još je jedan dokaz, da bratstvo i jedinstvo nije gola fraza nego stvarnost, a na nama planinarama je, da ju sve više i više produbljujemo i time dokazemo, da smo planinari nove Titove Jugoslavije, koji su čvrsto srašli sa današnjom našom društvenom stvarnošću.

E. F.

